De parochie Nieuwerkerken: een lappendeken

Het oorspronkelijke Nieuwerkerken was een vrij kleine gemeente, begrensd door Gorsem, Tichelrij, Kozen, en Melveren. Het centrum van de bewoning in de gemeente lag op de Dries. De kerk stond op de grens met Gorsem.

De oude gemeente Gorsem bestond uit twee delen. Enerzijds was er het Dorp, waar de huizen rond de kerk gegroepeerd lagen, en anderzijds was er het gehucht Schelfhei, dat tussen Nieuwerkerken, Binderveld, Herk-de-Stad en Tichelrij lag. Schelfhei sloot niet aan bij Gorsem Dorp, maar lag er enkele kilometers van verwijderd. De inwoners van het gehucht, dat groter was en meer inwoners telde dan Gorsem Dorp, gaven er de voorkeur aan gebruik te maken van de kerk van Nieuwerkerken, die vlakbij gelegen was, liever dan naar Gorsem te gaan.

Tichelrij was lange tijd een zelfstandige gemeente. Pas rond het jaar 1800, toen het Franse bestuur de oude gemeentegrenzen herschikte, werd het op bestuurlijk vlak bij Nieuwerkerken gevoegd. Als om de zaak nog wat ingewikkelder te maken, maakte Tichelrij op kerkelijk vlak deel uit van de parochie Wijer.

Binderveld was vanouds een zelfstandige gemeente, die echter geen andere kerk had dan de kapel op het domein van de plaatselijke kasteelheer. In die kapel konden de inwoners van Binderveld terecht om de mis bij te wonen, of om er te biechten, maar voor andere sacramenten zoals de doop, of het huwelijk, moesten zij naar Wilderen. Na de invoering van de Franse revolutionaire wetgeving wilde de kasteelheer zijn kapel niet meer aan de inwoners ter beschikking stellen. Binderveld werd toen op kerkelijk vlak bij de parochie Nieuwerkerken gevoegd.

Aan het einde van de Franse Tijd, rond 1815, bestond de gemeente Nieuwerkerken uit de oude gemeenten Nieuwerkerken en Tichelrij. Parochiaal behoorde ook Binderveld tot Nieuwerkerken, Tichelrij niet, en de inwoners van Schelfhei, dat Binderveld van Nieuwerkerken scheidde, maakten ook gebruik van de kerk van Nieuwerkerken.

Doordat nu ook de inwoners van Binderveld in Nieuwerkerken de diensten volgden, en doordat de bevolking van de dorpen geleidelijk toenam, werd de oude kerk van Nieuwerkerken snel te klein. Bovendien was het oude gebouw door gebrekkig onderhoud uitgeleefd. In 1827-1828 werd de oude kerk afgebroken, en werd een nieuwe kerk gebouwd. De kerkfabriek kon in die tijd nog niet rekenen op toelagen van de staat of van de provincie, en de nieuwe kerk moest helemaal met de beperkte plaatselijke middelen betaald worden. Het gevolg ligt voor de hand: de stenen en de balken van de oude kerk werden zoveel mogelijk gerecupereerd, en er werd op zo goed als elke uitgavenpost bespaard. Het resultaat van de werken was een kerk die amper groter was dan de vorige, met een toren die nauwelijks boven het kerkdak uit kwam. Toch was pastoor Lievesoens bijzonder trots op het werk dat hij had weten te realiseren. Fier liet hij het jaarschrift NUnC reCte DICIMUs NIeUWerkerken op de toren aanbrengen.

Moeilijk te zien, maar het staat er wel: Nunc recte dicimus Nieuwerkerken.

Pastoor Lievesoens had veel van zijn eigen geld in de bouw gestoken. Voorts ging hij op bedeltocht bij al de vermogende mensen uit de omgeving. Zijn voornaamste weldoener was baron Etienne de Stembier, de eigenaar van het kasteel van Nieuwerkerken. In de kerk werden nieuwe altaren geplaatst. In de Franse Tijd waren immers veel kloosters en abdijen afgeschaft, en door de Franse overheid ten voordele van de staatskas verkocht. Die gebouwen had-

den andere bestemmingen gekregen, en de altaren en het overige kerkmeubilair stond er in veel gevallen te verkommeren. De bezitters ervan waren soms blij er van af te geraken door ze naar een parochiekerk over te brengen. Het hoofdaltaar, met een schilderij met een voorstelling van Jezus in de Hof van Olijven, was een geschenk van graaf Hendrik d'Astier. Het werd gerecupereerd uit het voormalige begardenklooster in Zepperen. De zijaltaren kwamen uit de voormalige abdij van Nonnemielen.

In 1842 werd Binderveld een zelfstandige parochie, waar de gemeente de huidige parochiekerk bouwde. Daardoor kwam er wat plaats vrij in de kerk van Nieuwerkerken.

De verhoging van de kerktoren in 1856-1857

De nadelen van de besparingen op ontwerp en materiaal voor de kerk van 1828 werden na een twintigtal jaren voor iedereen zichtbaar. De muren waren door en door vochtig, en het metselwerk van de toren brokkelde af. In de winter 1850-1851 was de kerktoren in zodanig slechte staat, dat het bureau van de kerkmeesters op 20 januari 1851 aan de gouverneur vroeg de provinciale architect ter plaatse te sturen, om te onderzoeken welke werken zouden moeten gedaan worden om aan de situatie te verhelpen.

De versmalling boven het uurwerk geeft de hoogte van de toren van 1828 aan.

In zijn verslag van 4 maart merkte de provinciale architect, Léon Jaminé, op dat de toren onvoldoende hoog opgetrokken was in verhouding tot zijn breedte. Hij was zes meter breed, maar het metselwerk was niet hoger opgetrokken dan de kerkmuren. De afmetingen van de torenkap stonden evenmin in verhouding tot de afmetingen van de toren. De basis van de achthoekige torenkap steunde op de torenmuren, maar zij was onvoldoende breed om te verhinderen dat het regenwater langs boven in het metselwerk van de toren drong. Voorts was de architect van oordeel dat de torenkap niet voldoende steil was. Daardoor liep het water niet snel genoeg weg, en kreeg het de kans om door de leien van het dak te dringen. Ten gevolge van het indringen van het regenwater was de plankenvloer van de toren verrot, en ook de balken die de vloeren in de toren droegen, waren aangetast. De architect pleitte voor ingrijpende maatregelen: de torenkap zou moeten worden afgebroken, vervolgens moest de toren zes à zeven meter hoger opgetrokken worden, en vervolgens moest er een hogere en steilere torenkap op gebouwd worden. Architect Isidore Gérard van Sint-Truiden had in die zin al plannen en een bestek opgesteld. Op aandringen van Jaminé werden die hier en daar wat aangepast. Zo stelde Jaminé voor op de oude hoogte van de torenmuren een ring van hardsteen aan te brengen, en hogerop een halve

baksteen minder breed te werken. Door minder dure materialen te gebruiken voor de raamlijsten zouden de kosten teruggebracht kunnen worden van 3.328,40 tot 3.000 frank.

Op 6 april 1851 boog de kerkraad zich over de plannen van architect Gérard, en besloot de werken te laten uitvoeren. De kerkfinanciën lieten echter niet toe meer dan 2.000 frank uit te trekken voor dit project, en zelfs dat bedrag zou de kerkfabriek pas tegen 1855 bijeen krijgen. Voor de resterende 1.000 frank vroeg de kerkraad een toelage aan de staat en aan het provinciebestuur. De gemeenteraad sloot zich in zijn zitting van 6 mei bij het besluit van de kerkraad aan. Doordat men echter pas besloten had een gemeentelijke school te gaan bouwen, was er geen mogelijkheid om uit de gemeentekas bij te dragen aan de bouwkosten van de toren.

De tweede helft van 1851 en het jaar 1852 gingen voorbij met discussies tussen de architecten Gérard en Jaminé, en met de aanvraag tot goedkeuring van de plannen door de Koninklijke Monumentencommissie. Die goedkeuring werd op 19 juli 1852 afgeleverd. Daarmee was echter het financiële probleem van de kerkfabriek nog niet opgelost. Zij beschikte nog over niet meer dan 2.000 frank, en wilde de werken niet van start laten gaan voordat zij zeker was dat er 3.000 frank beschikbaar was. Ondertussen bleef het regenwater de toren en het houtwerk aantasten.

Uiteindelijk duurde het tot 6 april 1856 voordat de financiering rond was, en de kerkraad besloot dat de werken van start konden gaan. Ondertussen bedroeg het bestek voor de werken 3.276,18 frank, en de totale uitgave, het honorarium van de architect inbegrepen, zou 3.505,51 frank gaan belopen. Bij de opening van de inschrijvingen van de aannemers, bleek echter dat het laagste bod, van aannemer Jacques Hendrix van Sint-Truiden, 3.734 frank bedroeg. Op 29 juni 1857 tekende de koning het koninklijk besluit waarbij de kerkfabriek de toelating kreeg de werken te laten uitvoeren.

Bij de uiteindelijke afrekening van de kosten op 13 april 1862, bleek dat de kerkfabriek 2.429,27 frank had besteed aan de verbouwing, en dat de staat en de provincie respectievelijk 333,33 en 950 frank subsidie verleend hadden. De totale prijs van de werken bedroeg 3.712,60 frank.

In 1871, een jaar nadat EH Jacobus Voets officieel tot pastoor aangesteld was, werd er weer aan de grenzen van de parochie gesleuteld. Voor de inwoners van Tichelrij was het immers geen zegen dat zij zich over onverharde wegen naar Wijer moesten verplaatsen om daar de kerkelijke diensten bij te wonen. Met name in de herfst en in de winter viel het hen bijzonder moeilijk om op hun klompen door de modderwegen naar Wijer te gaan. Zowel de inwoners van Tichelrij, als de pastoor van Wijer, pleitten voor de aanhechting van Tichelrij bij de parochie Nieuwerkerken. Op 6 december 1873 tekende de koning het koninklijk besluit in die zin.

Het beeld van de apostel Paulus.

Pastoor Voets was van Kleine-Brogel afkomstig, en nadat daar een nieuw hoofdaltaar geplaatst was, kon zijn moeder het oude altaar, met de beelden van de apostelen Petrus en Paulus kopen. Zij schonk het in 1874 aan de parochiekerk van haar zoon. Pastoor Voets stelde veel belang in de verfraaiing van het interieur van de kerk. Bij beeldhouwer Charles Janssens in Sint-Truiden bestelde hij de beelden van het Heilig Hart van Jezus en van het Heilig Hart van Maria, van Sint-Jozef, Sint-Donatus en Sint-Vincentius. Hij liet Janssens ook de communiebank verfraaien door er loofwerk in uit te steken. In zijn parochiekroniek noteerde hij: "*De kerkfabrijk heeft maar zeer weinig voor dit alles behoeven te betalen. Bijzondere weldoeners hebben het noodige geld verschaft.*"

Het beeld van de apostel Petrus.

De beelden van Sint-Jozef en van het Heilig Hart van Maria door Charles Janssens.

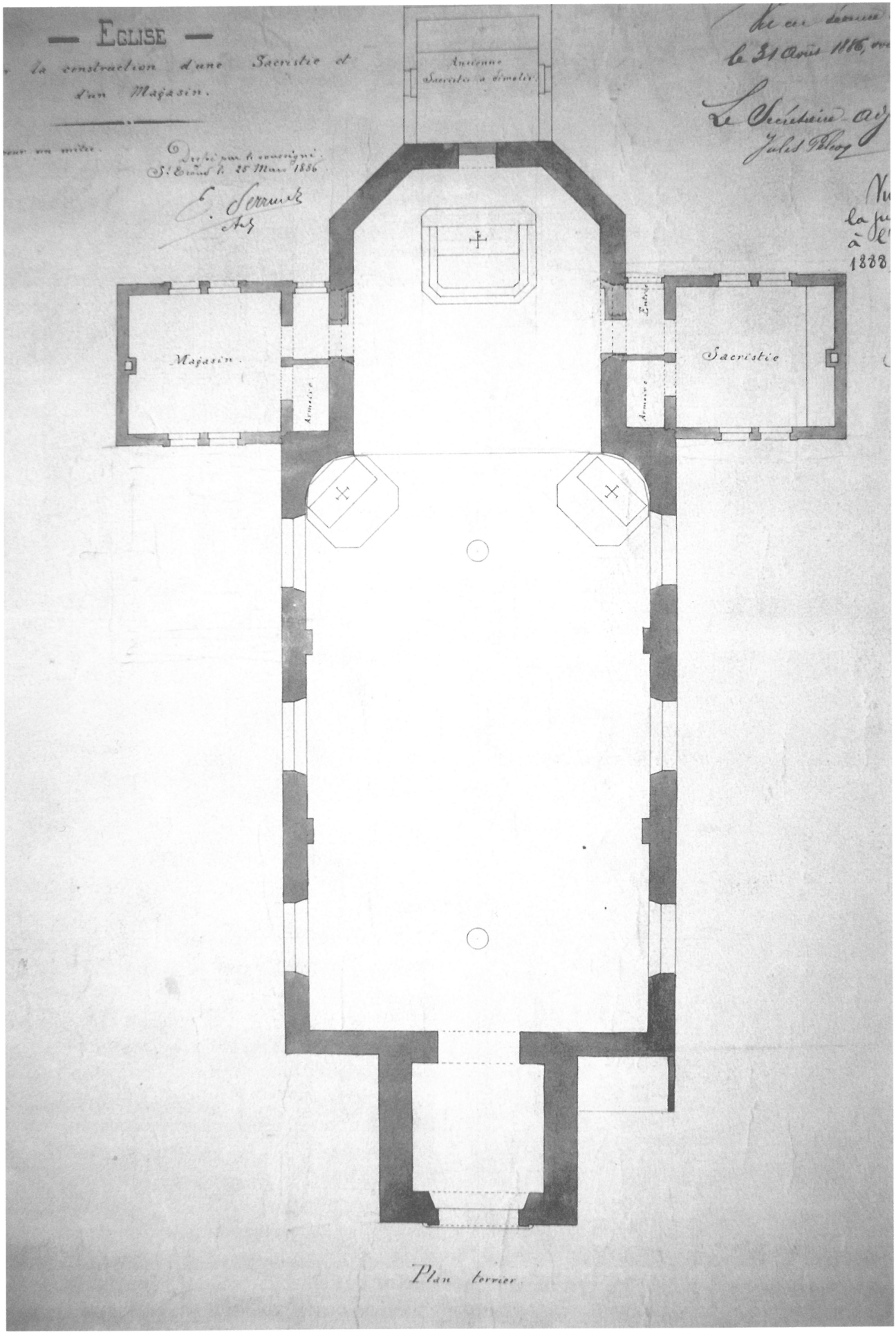

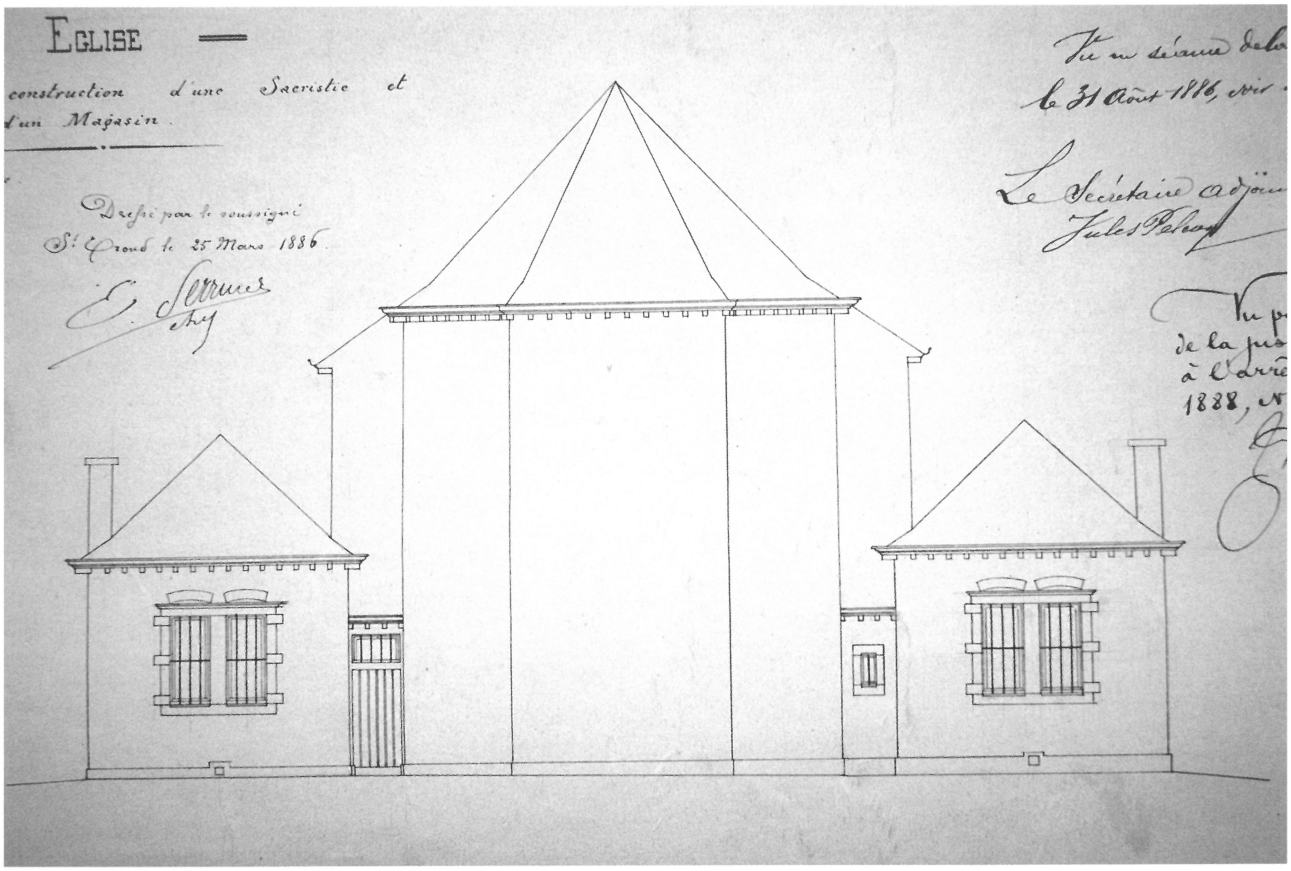

De beelden van het Heilig Hart van Jezus, van Sint-Vincentius en van Sint-Donatus door Charles Janssens.

Een nieuwe sacristie en gebrandschilderde ramen in 1888-1889

Dertig jaar na de kerktoren, was ook het kerkschip aan verbouwing toe. In 1884 vestigde de kerkraad de aandacht van het gemeentebestuur en van het provinciebestuur op de slechte staat van de kerk. De provinciale architect kreeg de opdracht zich ter plaatse te vergewissen van de stand van zaken. Op 30 maart 1885 bracht hij aan de gouverneur verslag uit over zijn bezoek aan de kerk van Nieuwerkerken. Hij had er vastgesteld dat het metselwerk van de sacristie zodanig door het vocht was aangetast, dat zij herbouwd moest worden. Bovendien was de sacristie veel te klein, en bood zij geen plaats om de ornamenten degelijk te bewaren. Voorts zouden er in het kerkschip extra vensters aangebracht moeten worden, die zouden toelaten *dans un but hygiénique* de lucht te verversen. Ook op de kerkzolder zouden verluchtingsgaten moeten komen, zo dat de lucht er kon circuleren. Om het opstijgend vocht tegen te houden,

— Eglise —
la construction d'une Sacristie et
d'un Magasin.
Dressé par le soussigné
St Etienne le 25 Mars 1886
E. Serrurier
Arch
Ancienne
Sacristie à démolir
Magasin
Armoire
Sacristie
Armoire
Plan terrier

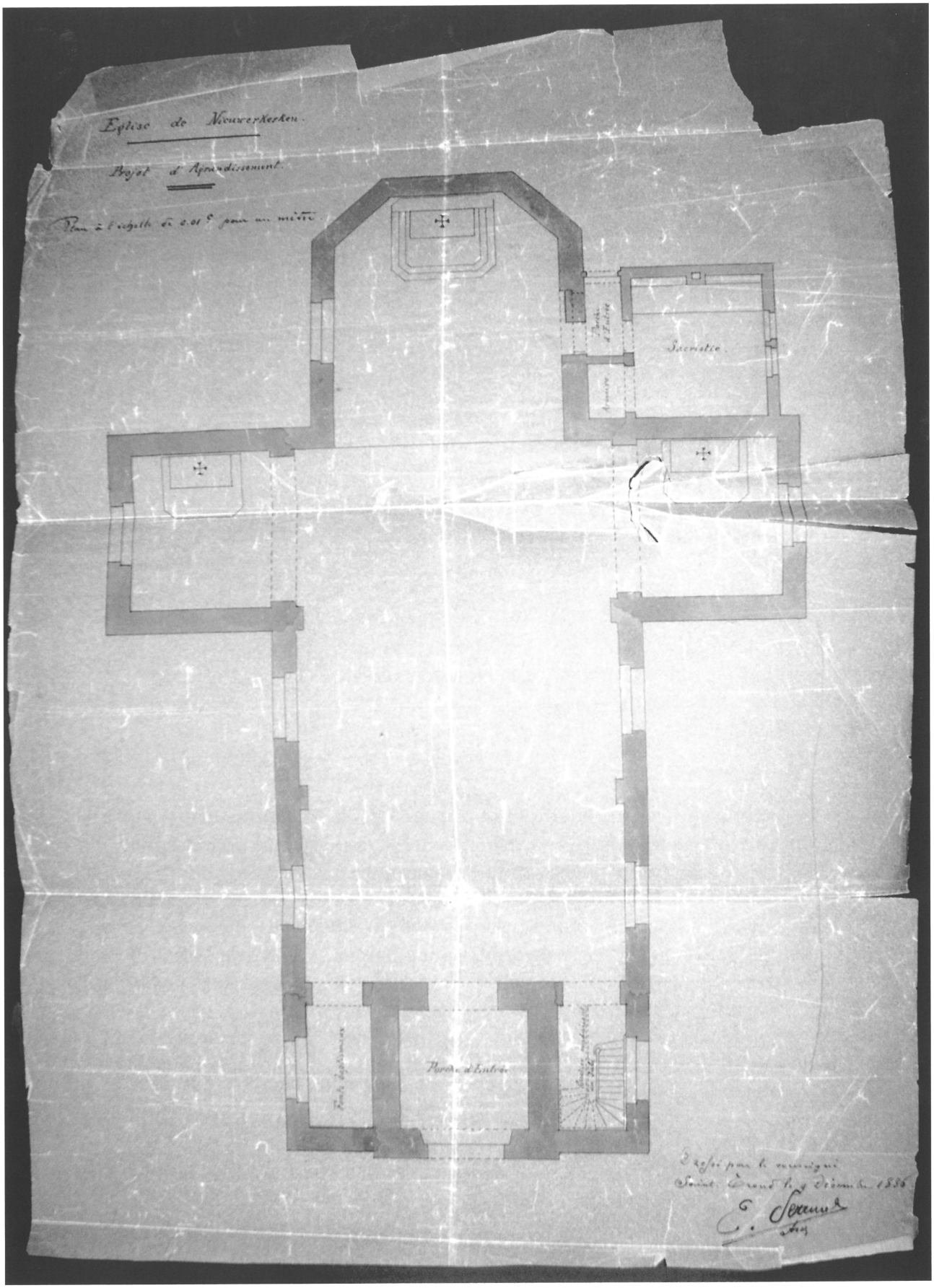

Ontwerpen van het grondplan en van de achterzijde van de kerk uit 1886; de oude sacristie achter het koor zou afgebroken worden en links en rechts van het koor kwamen een nieuwe sacristie en een bergplaats.

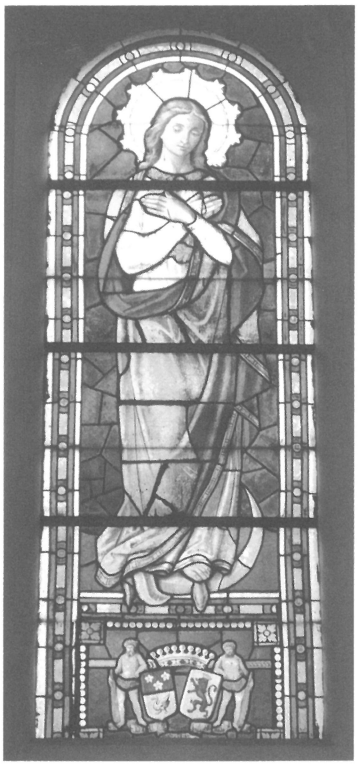
zouden de buitenmuren over de hele lengte voorzien moeten worden van een boord in hardsteen. De zinken dakgoten zouden moeten worden vernieuwd, en hun hellingsgraad zou verhoogd moeten worden. De nieuwe goten zouden het water via putten naar de weg moeten voeren, in plaats van het water zo maar over het kerkhof te laten lopen. De dorpels onder de vensters zouden vervangen moeten worden door dorpels in hardsteen, en tot slot zou het gebouw opnieuw ingevoegd moeten worden.

Op 19 maart 1888 tekende de koning het koninklijk besluit waarin de kerkfabriek toelating kreeg een nieuwe sacristie en bergplaats te bouwen, en diverse herstellingswerken aan de kerk te laten uitvoeren. Architect Serrure van Sint-Truiden had de plannen en het lastenboek voor de werken opgesteld. De kosten van de bouw van de nieuwe sacristie en van een bergplaats beliepen 8.371,69 frank. Bovendien had de gouverneur bijkomende herstellingswerken aan het kerkgebouw opgedragen, waarvan de kosten 1.574,71 frank bedroegen. De kerkfabriek kreeg 2.397,50 frank subsidie van de staat en evenveel van het provinciebestuur. De oude pastoor Voets bracht 2.000 frank bijeen van giften en van eigen geld, en baron Whettnall van het kasteel van Nieuwenhoven schonk ook 2.000 frank. De resterende 1.151,40 frank werd door de kerkfabriek betaald.

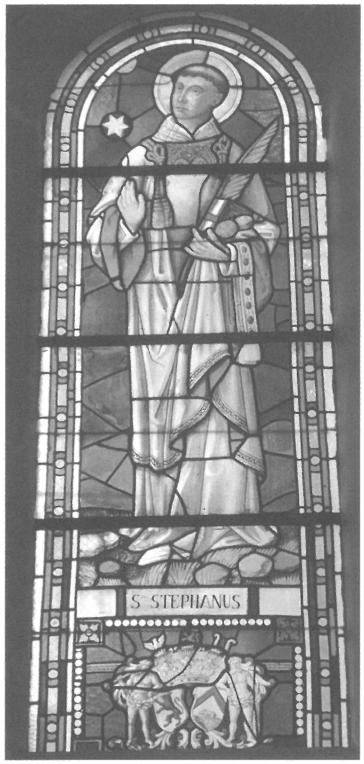
Op 1 april 1888 boog de kerkraad zich over het voorstel van pastoor Voets om de acht vensters in de kerk te vervangen door nieuwe gebrandschilderde vensters. De oude vensters waren immers zodanig beschadigd en versleten dat regen en sneeuw door de gaten naar binnen vielen, zo meldt het verslag van de kerkraad. Tengevolge daarvan waren de muren onder de vensters van het vocht doordrongen. Bovendien klaagden de kerkgangers over de koude in de kerk, aangezien wind en regen vrij spel kregen.

In december 1886 tekende architect Serrure nog een alternatief plan, dat voorzag in een nieuwe sacristie en twee zijkapellen, een bergplaats langs de toren en een nieuwe torentrap.

Glasraam met de voorstelling van de Maagd Maria, de patroonheilige van Marie de Stembier, echtgenote van Pierre de Brigode Kemlandt.

Glasraam met de voorstelling van Sint-Stefanus, de patroonheilige van Stéphanie van Willigen, echtgenote van Etienne de Stembier.

De pastoor had nieuwe vensters laten ontwerpen door directeur Brandenhever van het huis Oidtmann en compagnie in Brussel. Het bestek voor de twee vensters in het koor beliep 300 frank per venster, en de zes vensters in het kerkschip zouden vervangen kunnen worden voor 135 frank het stuk.

In de eerste helft van 1889 werden de acht gebrandschilderde ramen geplaatst. De kosten bedroegen 1.890,30 frank, waarvan 600 frank werd betaald door graaf de Brigode Kemlandt van het kasteel van Nieuwerkerken, en 300 frank door barones Whettnall van het kasteel van Nieuwenhoven. Ondanks het feit dat de Koninklijke Monumentencommissie de minister op 5 januari 1889 geadviseerd had geen staatsgeld te besteden aan de naar haar mening te banale vensters in Nieuwerkerken, kreeg de kerkfabriek toch 500 frank subsidie van de staat, en 500 frank van de provincie. Het is niet uitgesloten dat één en ander te danken was aan de inzet van senator Whettnall.

Pastoor Voets overleed op 12 mei 1889, en werd opgevolgd door Martinus Indekeu van Neeroeteren. Pastoor Indekeu was na zijn wijding één jaar kapelaan geweest in Beverlo, en vervolgens acht jaar als kapelaan verbonden geweest aan de Tongerse Onze-Lieve-Vrouwparochie.

De Koninklijke Monumentencommissie verzette zich hevig tegen de subsidiëring van de nieuwe kerkvensters in Nieuwerkerken, waarvan de ontwerpen als te banaal werden beschouwd.

Op 8 juni 1888 schreef de Commissie: "*Nous ne pourrions du reste approuver les dessins soumis, qui manquent complètement de caractère et de sentiment religieux.*"
Op 5 januari 1889 schreef de secretaris van de Commissie aan de minister: "*Bien que ce projet soit convenable pour une église de village, nous croyons qu'il est plutôt de domaine industriel que de l'art proprement dit. Il n'y a donc pas lieu, semble-t-il, d'y appliquer des fonds destinés exclusivement à l'encouragement des Beaux-Arts.*"

Omwille van de stabiliteit van de kerk, had men de oude sacristie niet afgebroken. Pastoor Indekeu maakte er een kapel van, en hij plaatste er een beeld in van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën. Hij had het beeld gekocht bij Zens in

Gent, en er 500 frank voor betaald. "*Om het te betalen heb ik de oude gansch vermolmde beelden verkocht, die zich op den kerkzolder bevonden, en die samen 170 franken hebben opgebracht. Daarbij is eene gift gekomen van 50 franken van Albertina Prijs, en die sommen zijn bijna toereikend geweest om het beeld en deszelfs plaatsing te bekostigen*", noteerde hij in de parochiekroniek.

Plannen voor een nieuwe kerk in 1908-1910

Pastoor Indekeu werd in 1903 in Hoeselt benoemd. In Nieuwerkerken werd hij vervangen door de uit Bree afkomstige Frans Muselaers. Nadat er in Nieuwerkerken al jaren geklaagd was over de oude kerk die te klein, te donker en te vochtig was, en nadat de noodzaak om een nieuwe kerk al verschillende keren officieus op de kerkraad besproken was, besloot de kerkraad op 5 juli 1908 dat de zaak aangepakt moest worden. Een volledige nieuwbouw ging de slagkracht van de kerkfabriek te boven. Een verbouwing en een vergroting van de kerk die er nu stond, zou minder kosten, zo dacht men. En zoals iedereen die ernstige bouwplannen heeft, besloot de raad in eerste instantie haar financiële middelen op te lijsten en een betrouwbare architect aan te spreken. Het verslag van die vergadering luidt:

" *De kerkfabrieksraad van Nieuwerkerken:*
Gezien dat het kerkgebouw veel te klein is voor de bevolking der parochie, die thans omtrent 1350 inwoners bedraagt, en die waarschijnlijk nog zal aangroeien,
Gezien de talrijke klachten van vele parochianen die in de kerk geene geschikte plaats kunnen vinden,
Overwegende dat het noodzakelijk is dat alle parochianen eene behoorlijke plaats hebben in de kerk,
Besluit:
1° Van pogingen aan te wenden om de noodige middelen te verzamelen om het kerkgebouw te vergrooten,
2° Van den heer Martens, bouwkundige te Stevoort, te gelasten met het opmaken van een plan en een voorlopig bestek van de uit te voeren werken.
Gedaan in zitting te Nieuwerkerken, den 5 juli 1908.
De secretaris G. Vandenborne
De voorzitter L. Jeuris"

Een klein half jaar later, op 3 januari 1909, had men een beeld van de financiële situatie, en had architect Hyacinth Martens van Stevoort een voorlopig plan en een voorlopig lastenboek klaar. De architect had berekend dat een vergroting van de kerk, die haar zou aanpassen aan het bevolkingsaantal in de parochie, 43.000 frank zou kosten. De oplossing die de architect voorstelde om de kerk te vergroten, en zijn plannen en bestek werden door de raad goedgekeurd. Hij kreeg de opdracht zijn plannen uit te werken en een gedetailleerder bestek op te stellen. Anderzijds hadden de pastoor en de leden van de kerkraad zich geïnformeerd over de mogelijkheden om de werken te financieren. De pastoor was van oordeel dat hij 15.000 frank zou kunnen verzamelen aan *vrijwillige onderschrijvingen van edelmoedige personen*. Voorts leerden collega's die in de jaren daarvoor een nieuwe kerk hadden moeten bouwen de pastoor dat de staat en het provinciebestuur samen wellicht één derde van de uitgaven – of 14.300 frank – voor hun rekening zouden willen nemen. Er zou dan nog 13.700 frank te financieren blijven. Daarvoor wilde de kerkraad in de eerste plaats aan de gemeentebesturen van Nieuwerkerken en van Gorsem toelagen vragen van respectievelijk 5.000 en van 3.000 frank. Om het overblijvende saldo te overbruggen zou de kerkfabriek een lening van 6.000 frank aangaan.

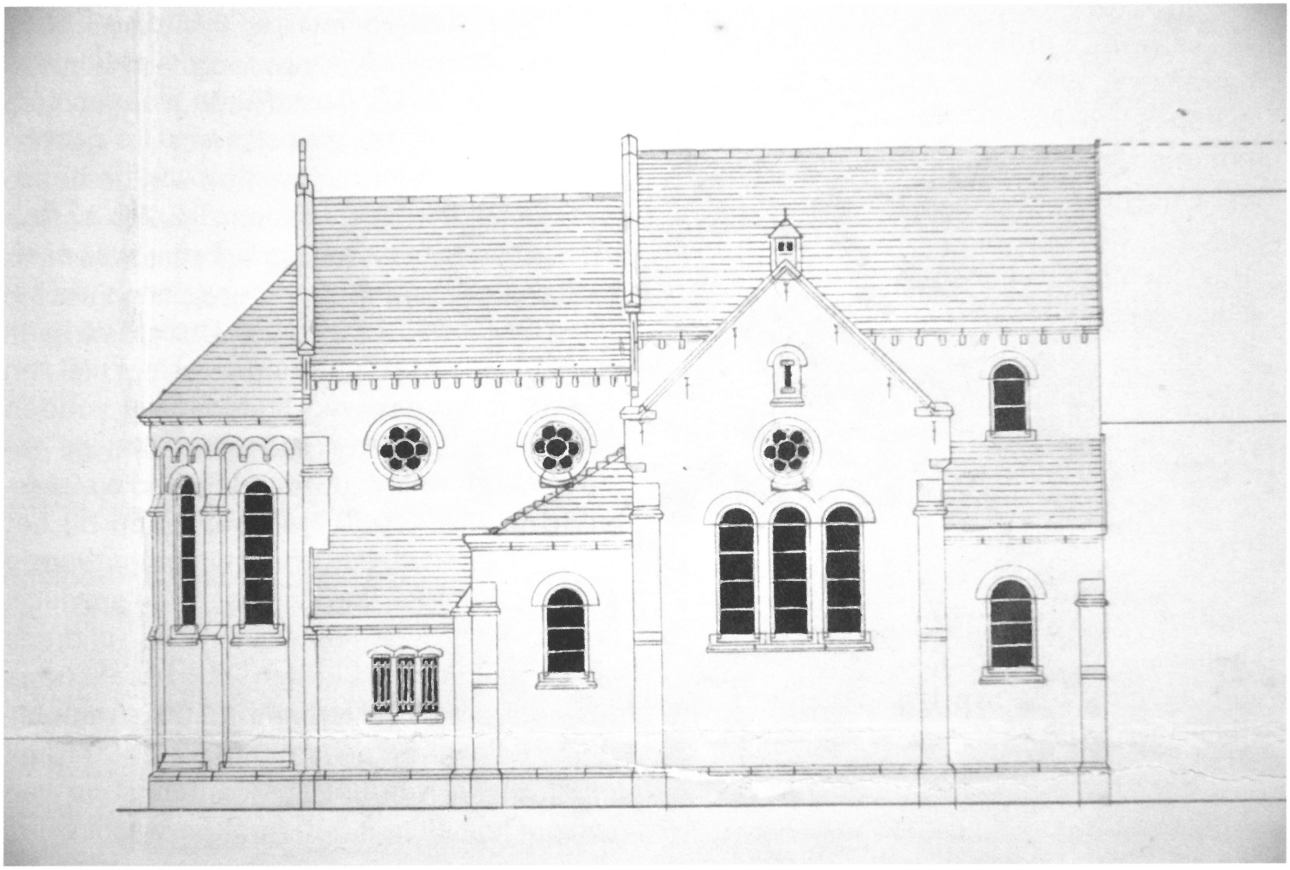
Architect Martens opteerde voor een vergroting van de kerk in twee fases. In eerste instantie zou de kerk vergroot worden met een nieuw koor in het verlengde van de bestaande kerk, een nieuwe dwarsbeuk ter hoogte van de aansluiting van het bestaande gebouw op het nieuwe koor, en een nieuwe sacristie. Later, wanneer de bevolkingsaangroei dat zou noodzaken, en de financiële situatie dat zou toelaten, konden er nog twee zijbeuken toegevoegd worden.

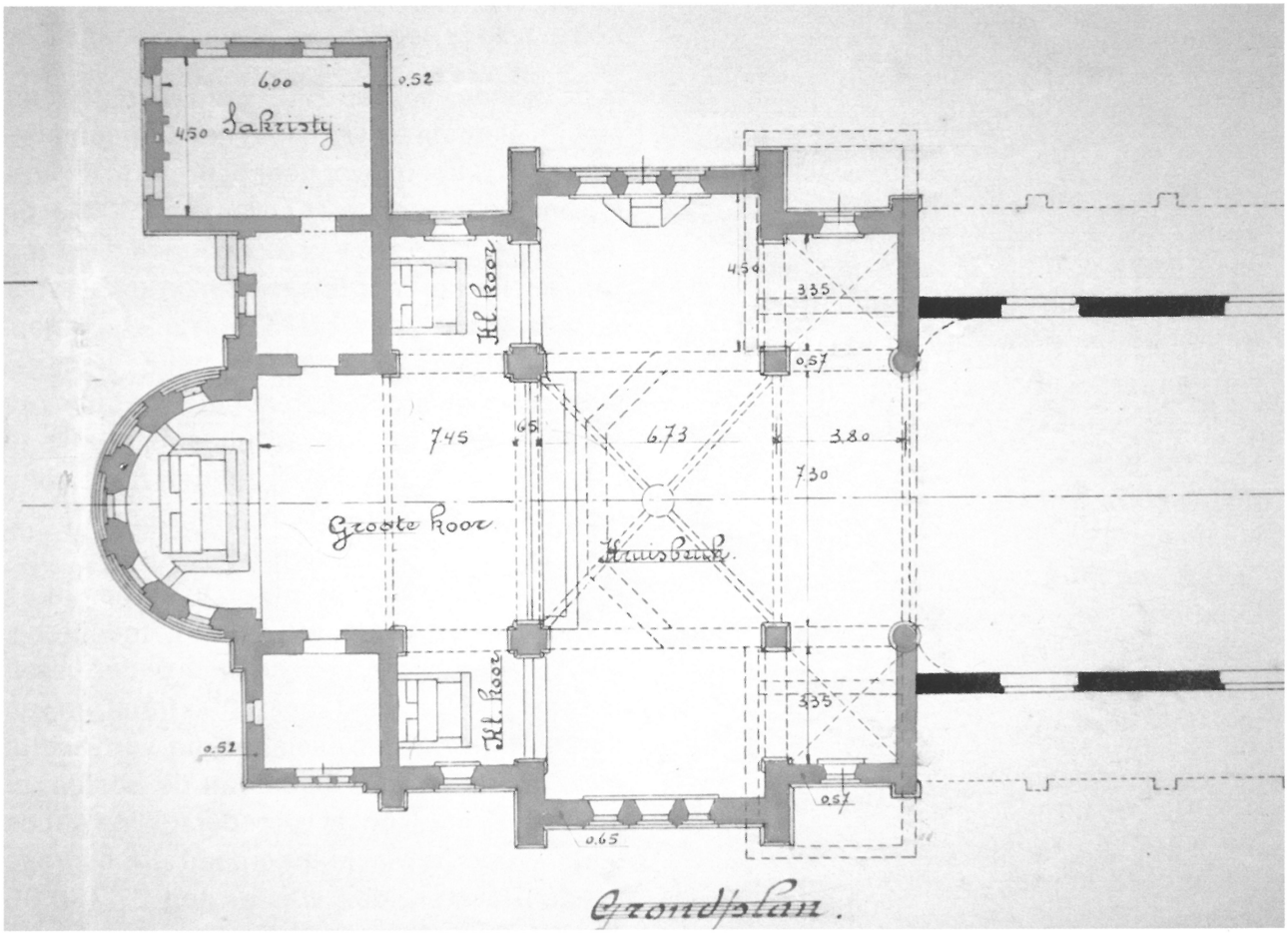
De selfmade bouwmeester Hyacinth Martens van Stevoort werkte op vraag van de Koninklijke Monumentencommissie samen met de Leuvense ingenieur en architect Vincent Lenertz.

Hyacinth Martens kon in 1908 een indrukwekkend palmares van onder zijn leiding uitgevoerde verbouwingsprojecten en nieuwbouwprojecten van Limburgse kerken voorleggen. Hij had de plannen getekend voor het ursulinenklooster maar hij genoot vooral bekendheid als de architect achter de werken aan de kerken van Wijer (herstellingen, 1878), van Stokrooi (herstellingen, 1880), van Schulen (herstellingen, 1886-1887), van Ulbeek (herstellingen, 1887), van Herk-de-Stad (herstellingen, 1888), van van Godsheide (herstellingen, 1888), van Engsbergen in Tessenderlo (herstellingen, 1888-1890), van Lummen (1890), van Lommel Kerkhoven (herstellingen, 1891), van Stevoort (vergroting, 1891-1892), van Diepenbeek (herstelling, 1893), van Peer (vergroting, 1895-1897 en 1905), van Beverst (nieuwbouw, 1896-1900), van Boekhout (herstelling, 1896), van Bolderberg (herstelling, 1896), van Heppeneert bij Maaseik (vergroting, 1892 en 1896-1897), van Neerpelt (verbouwing, 1898-1900), van Paal (herstellingen, 1899), van Tessenderlo (1899-1900), van Wimmertingen (heropbouw, 1899-1901), van Mopertingen (vergroting, 1900), van Lanaken (herstellingen, 1900-1902), van Lommel (1900-1902), van Nieuwerkerken (nieuwbouw, 1901), van Alt-Hoeselt (herstellingen, 1901), van Borgloon (vergroting, 1902), van Heppen (vergroting, 1903), van Linkhout (vergroting, 1903), van Kleine-Brogel (1904), van Opoeteren (vergroting, 1905), van Eksel (vergroting, 1905), van Engelmanshoven (nieuwbouw, 1905) en van Schakkebroek (nieuwbouw, 1906). In de daarop volgende jaren zou Hyacinth Martens nog plannen tekenen voor een tiental andere kerken, waarbij hem vooral nieuwbouwprojecten toevertrouwd werden.

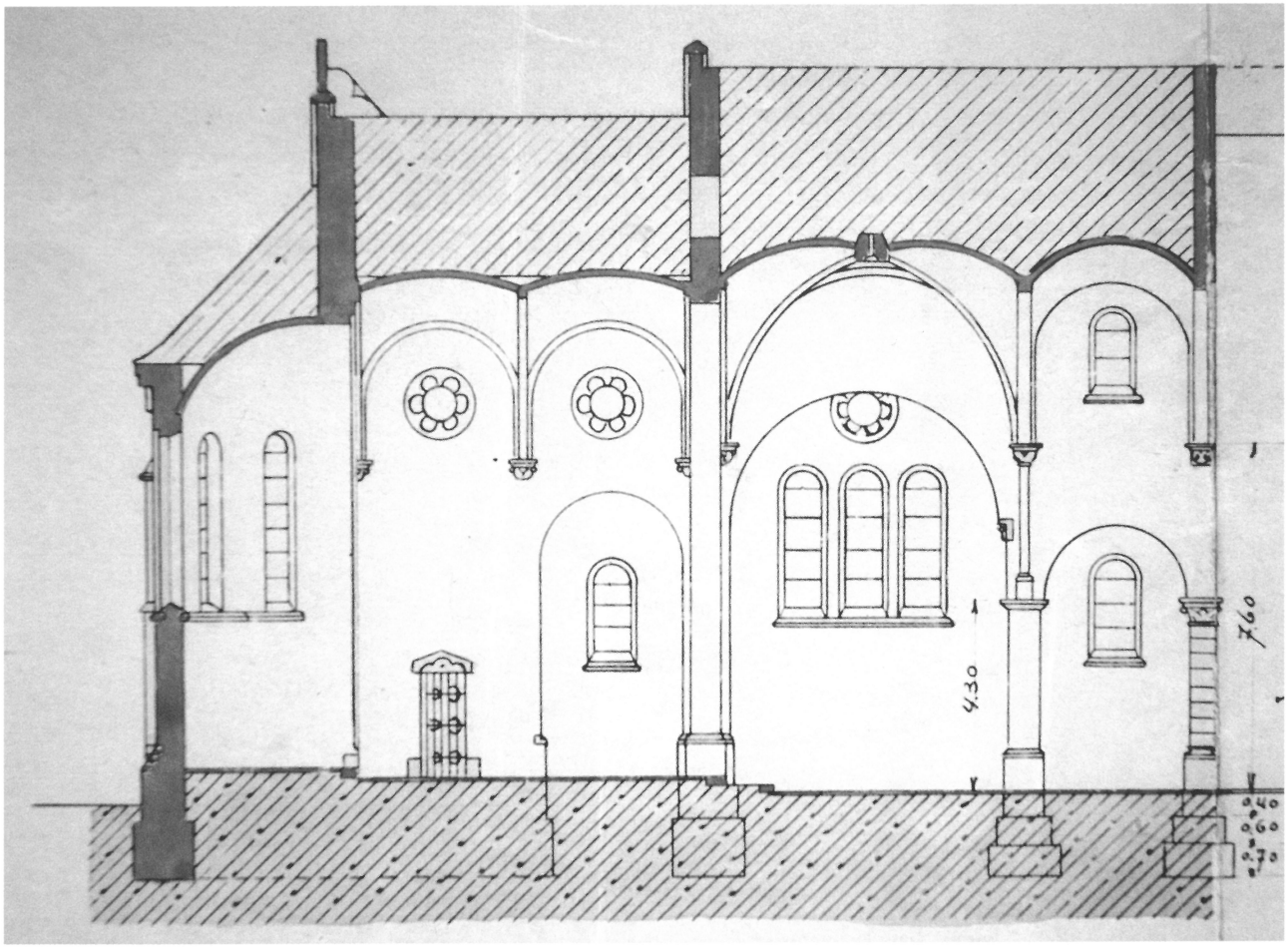
Precies een half jaar later, op 3 juli 1909, boog de raad zich over de nieuwe werkstukken van de architect uit Stevoort. Nu de plannen concreter werden, kreeg die ook een beter zicht op de hoeveelheid en de kwaliteit van de bouwmaterialen die nodig zouden zijn. Zijn bestek voor de eerste fase van de vergroting was daardoor met ruim 5.000 frank opgelopen, en bedroeg nu 48.305,79 frank. Dat bracht de kerkbestuurders van Nieuwerkerken echter niet van streek. Bijdragen van weldoeners zouden 17.000 frank moeten opbrengen, en de gemeenteraad van Nieuwerkerken had op 21 februari beslist 5.000 frank te lenen bij het Gemeentekrediet, om aan de vergroting van de kerk bij te dragen. Van de staat en de provincie verwachtte de kerkraad nog altijd een bijdrage van één derde van de kosten – 16.101,93 frank dus – en om de resterende 15.203 frank bijeen te krijgen zou de kerkfabriek 7.000 frank lenen, terwijl van het gemeentebestuur van Gorsem nog altijd 3.000 frank verwacht werd.

In de tweede helft van 1909 werd voort gewerkt aan de plannen en werd met het gemeentebestuur van Gorsem over haar bijdrage in de kosten onderhandeld. Op 21 november 1909 legde de pastoor de leden van de kerkraad de stand van zaken voor. Enerzijds zouden de kosten voor de bouwwerken nog 2.365,64 frank hoger oplopen. Dat geld zou nodig zijn om de kerk gedeeltelijk te onderkelderen, hetgeen later zou toelaten om een verwarmingsinstallatie te plaatsen. De totale kosten zouden zo oplopen tot 50.671,43 frank. Bovendien had de gemeenteraad van Gorsem besloten voor niet meer dan 1.000 frank tussen te komen in de kosten van de verbouwing. Het gemeentebestuur van Nieuwerkerken had zich ondertussen formeel geëngageerd voor 5.000 frank, en van de staat en het provinciebestuur verwachtte men nog altijd één derde van de kosten, of 16.890,47 frank. In de veronderstelling dat de staat en de provincie inderdaad die bijdrage zouden leveren, dan was er nog 27.780,96 frank te kort. Pastoor Musselaers bleef even

In 1910 werd het eerste deel van de vergroting volgens de plannen van Martens gerealiseerd: het nieuwe koor, de twee zijkoren, de kruisbeuk en een nieuwe sacristie en bergplaatsen.

Een doorsnede van het koor en van de kruisbeuk volgens het ontwerp van Martens.

optimistisch als de voorgaande jaren, en garandeerde de kerkraad dat hij voor 20.000 frank aan vrijwillige giften zou weten bijeen te brengen. De kerkraad zou instaan voor de resterende 7.780,96 frank. Een deel van dat bedrag zou de kerkfabriek voldoen door zelf de bakstenen voor de kerk te leveren. Die stenen werden gebakken op een perceel land van de kerkfabriek, dat in die tijd gehuurd werd door Alfons Vandeborne, koster en schepen van Nieuwerkerken. De raadsleden besloten het bestek goed te keuren, en een formele aanvraag te richten tot de gouverneur om de nodige toelagen van de staat en de provincie aan te vragen.

Op 23 februari 1910 verstuurde de gouverneur de plannen van Martens voor advies naar de Koninklijke Monumentencommissie. De volgende dag al boog de Commissie zich over het dossier, en keurde het goed.

Weer een half jaar later, op 29 mei 1910, werd de kerkraad op de hoogte gesteld van de uitslag van de opening van de inschrijvingen van de geïnteresseerde aannemers. De opening van de inschrijvingen vond plaats in de gebouwen van het provinciaal gouvernement, in aanwezigheid van de gouverneur, de provinciale architect, en voorzitter Jeuris van de kerkraad. Het laagste bod kwam van Henri Janssen, aannemer te Neerpelt, die de plannen van Martens wilde uitvoeren voor 49.604 frank. Aangezien Janssen goede referenties kon tonen, werden hem de werken toevertrouwd. Nadat ook het gemeentebestuur het besluit van de kerkraad goedgekeurd had, en de koning op 29 juni – de feestdag van de apostelen Petrus en Paulus, de patroonheiligen van de kerk – het koninklijk besluit getekend had waarin de toelating gegeven werd de werken te beginnen, kon de aannemer de werken beginnen. Die werken omvatten de bouw van een nieuwe dwarsbeuk en een nieuw koor, kapellen, een sacristie en een bergplaats. Later zouden dan in een tweede fase de door Martens getekende zijbeuken kunnen gebouwd worden. Op 3 juni had de kerk-

De gemeenteraad van Nieuwerkerken was zich zeer goed bewust van de noodzaak van de vergroting van de kerk. Haar financiële situatie echter was weinig rooskleurig. Niet alleen was de gemeentekas leeg, er zou ook dringend geïnvesteerd moeten worden in de verharding van de weg naar Tichelrij. Het gehucht was nog altijd slechts over een aarden weg bereikbaar. In de herfst en de winter was de weg zo goed als onbruikbaar. Na elke regenbui immers liep het overtollige water door de gaten en sleuven in de weg van Tichelrij naar Nieuwerkerken. Zelden geraakten de kinderen van Tichelrij op hun klompen met droge voeten in de catechismus en in de school. Sommige ouders hielden hun kinderen bij slecht weer liever thuis dan ze in die omstandigheden naar school te moeten sturen.

De gemeenteraad zag dan ook geen andere mogelijkheid dan de gemeentelijke opcentiemen te verhogen.

"Zitting van den 21 februari 1909.
Tegenwoordig P.J. Celis, burgemeester-voorzitter, Isidoor Plevoets, A. Vandenborne, schepenen, Alphons Vanstraelen, Joseph Graulus, Fred. Bronckaers en Ed. Geuns, raadsleden, en Bartholomeus Meeuwissen, gemeentesecretaris.
De gemeenteraad van Nieuwerkerken, behoorlijk vergaderd,
Gezien de aanvraag van het kerkfabriek dezer gemeente, strekkende om van de gemeente eene toelage te bekomen van 5.000 frank, om de kosten der vergrooting van het kerkgebouw te helpen dekken,
Overwegende dat deze vergrooting een noodzakelijk werk is, vermits het bestaande kerkgebouw veel te klein is voor de bevolking der parochie,
Besluit:
1° Van de gevraagde som van 5.000 frank aan het kerkfabriek toe te staan,
2° Van eene leening van bovengenoemd kapitaal aan te gaan met de maatschappij van het Gemeentekrediet,
3° Van de gemeentelijke opcentiemen te vermeerderen, ten einde den intrest dezer leening te kunnen betalen,
4° Van het onderzoek van commodo en incommodo betreffende de vermeerdering van opcentiemen te stellen op donderdag 11 maart van 2 tot 4 uren namiddag, hetwelk zal aangekondigd worden op zondagen 28 februari en 7 maart aanstaande."

Op de raadsvergadering van 25 mei werd de knoop doorgehakt: de gemeentelijke opcentiemen op de grondbelastingen, op de personele belastingen en op het patentrecht (een nijverheidsbelasting) zouden vanaf het aanslagjaar 1910 verhoogd worden met 45 procentpunten. Daardoor gingen de gemeentelijke belastingen met meer dan de helft omhoog. De opcentiemen op de grondbelasting en op de personenbelasting gingen van 82 naar 127, en die op het patentrecht gingen van 65 naar 110.

raad de verzekering gekregen dat de staat en de provincie elk 7.911,52 frank zouden bijdragen in de kosten van de verbouwing.

Ondertussen had de pastoor zijn voorganger, pastoor Martinus Indekeu, benaderd met het verzoek in het koor een gebrandschilderd raam met de afbeelding van zijn patroonheilige te laten plaatsen. Een neef van de vorige pastoor Jacobus Voets, werd bereid gevonden een glasraam met de beeltenis van Sint-Jozef te betalen, en pastoor Muselaers zelf zou het venster met Sint-Franciscus voor zijn rekening nemen.

De kas van het broederschap van de Heilige Familie was voldoende gevuld om een glasraam met de beeltenis van het Kind Jezus te betalen, en de meisjes van de Zondagsschool zamelden het geld in voor een glasraam met de afbeelding van Onze-Lieve-Vrouw. Daarmee zouden de ramen in het koor voorzien kunnen worden van gebrandschilderde vensters, in plaats van de voorziene gewone vensters. De ontwerptekeningen werden gemaakt in het atelier De Vuyst in Brussel. Op 11 september 1910 keurde de kerkraad de plaatsing van de geschilderde vensters goed, en besloot aan de staat en de

Bijzonder Lastenboek

BETREKKELIJK HET

Vergrooten der Kerk

VAN

NIEUWERKERKEN

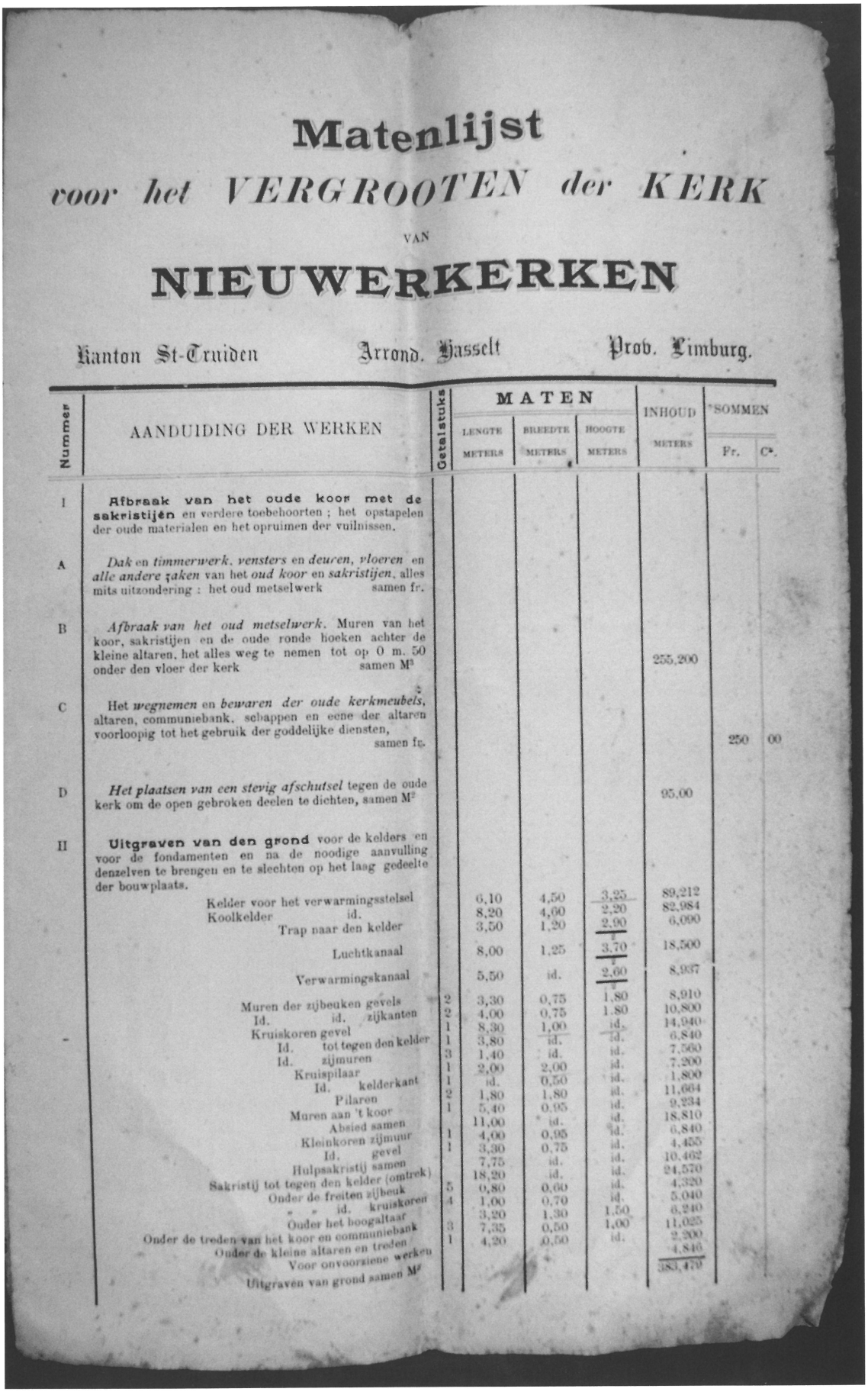
Kanton St-Truiden Arrond. Hasselt Prov. Limburg

VOORWAARDEN

waarop er door het Kerkbestuur van Nieuwerkerken, mits nadere goedkeuring der Bestendige Deputatie van den provincialen Raad van Limburg zal overgegaan worden tot de openbare aanbesteding voor het vergrooten der kerk van Nieuwerkerken.

Gezegde werken uit te voeren volgens plannen en bestek en beschreven in dit bijzonder lastenboek, zijnde het alles opgemaakt door H. Martens, bouwmeester te Stevoort, en V. Lenertz, bouwkundige te Leuven, goedgekeurd door den Kerkraad van Nieuwerkerken in zitting van den 23 Maart 1910, en door de Bestendige Deputatie den 15 April 1910.

Er werd in 1910 bijzondere aandacht besteed aan het lastenboek. Geïnteresseerde aannemers konden een gedrukt exemplaar krijgen.

Matenlijst

voor het VERGROOTEN der KERK

VAN

NIEUWERKERKEN

Kanton St-Truiden Arrond. Hasselt Prov. Limburg.

Nummer	AANDUIDING DER WERKEN	Getal stuks	MATEN LENGTE METERS	MATEN BREEDTE METERS	MATEN HOOGTE METERS	INHOUD METERS	SOMMEN Fr.	SOMMEN C^s.
I	**Afbraak van het oude koor met de sakristijen** en verdere toebehoorten ; het opstapelen der oude materialen en het opruimen der vuilnissen.							
A	*Dak* en *timmerwerk*, *vensters* en *deuren*, *vloeren* en *alle andere zaken* van het *oud koor* en *sakristijen*, alles mits uitzondering : het oud metselwerk samen fr.							
B	*Afbraak van het oud metselwerk*. Muren van het koor, sakristijen en de oude ronde hoeken achter de kleine altaren, het alles weg te nemen tot op 0 m. 50 onder den vloer der kerk samen M³					255,200		
C	Het *wegnemen* en *bewaren der oude kerkmeubels*, altaren, communiebank, schappen en eene der altaren voorloopig tot het gebruik der goddelijke diensten, samen fr.						250	00
D	*Het plaatsen van een stevig afschutsel* tegen de oude kerk om de open gebroken deelen te dichten, samen M²					95,00		
II	**Uitgraven van den grond** voor de kelders en voor de fondamenten en na de noodige aanvulling denzelven te brengen en te slechten op het laag gedeelte der bouwplaats.							
	Kelder voor het verwarmingsstelsel		6,10	4,50	3,25	89,212		
	Koolkelder id.		8,20	4,60	2,20	82,984		
	Trap naar den kelder		3,50	1,20	2,90	6,090		
	Luchtkanaal		8,00	1,25	3,70	18,500		
	Verwarmingskanaal		5,50	id.	2,60	8,937		
	Muren der zijbeuken gevels	2	3,30	0,75	1,80	8,910		
	Id. id. zijkanten	2	4,00	0,75	1,80	10,800		
	Kruiskoren gevel	1	8,30	1,00	id.	14,940		
	Id. tot tegen den kelder	1	3,80	id.	id.	6,840		
	Id. zijmuren	3	1,40	id.	id.	7,560		
	Kruispilaar	1	2,00	2,00	id.	7,200		
	Id. kelderkant	1	id.	0,50	id.	1,800		
	Pilaren	2	1,80	1,80	id.	11,664		
	Muren aan 't koor	1	5,40	0,95	id.	9,234		
	Absied samen		11,00	id.	id.	18,810		
	Kleinkoren zijmuur	1	4,00	0,95	id.	6,840		
	Id. gevel	1	3,30	0,75	id.	4,455		
	Hulpsakristij samen		7,75	id.	id.	10,462		
	Sakristij tot tegen den kelder (omtrek)		18,20	id.	id.	24,570		
	Onder de freiten zijbeuk	5	0,80	0,60	id.	4,320		
	" " id. kruiskoren	4	1,00	0,70	id.	5,040		
	Onder het boogaltaar		3,20	1,30	1,50	6,240		
	Onder de treden van het koor en communiebank	3	7,35	0,50	1,00	11,025		
	Onder de kleine altaren en treden	1	4,20	0,50	id.	2,200		
	Voor onvoorziene werken					4,846		
	Uitgraven van grond samen M³					383,479		

Een onderdeel van het lastenboek was de matenlijst: architect Martens had precies berekend hoeveel materiaal er nodig zou zijn.

provincie een toelage te vragen om het derdedeel van de begrootte kosten te dekken. Dezelfde maand echter liet de gouverneur weten dat er voor de vensters in kwestie geen toelagen gegeven zouden worden. De weldoeners van de kerk lieten zich daardoor niet afschrikken en besloten de volledige kost voor de gebrandschilderde vensters in het koor , geschat op 1.500 frank, te dragen. Op 2 oktober 1910 besloot de kerkraad de gift aan te nemen, en de geschilderde vensters toch te plaatsen.

Op dezelfde vergadering besloot de kerkraad ook de kerk in fresco te laten beschilderen, door het atelier Tassin uit Luik. Geleerd door de ervaring met de glasramen in het koor, besloot de raad hiervoor geen toelagen te vragen, en het schilderwerk te betalen met de opbrengsten van giften van de parochianen.

Bouwen in 1910-1911

In september 1910 werd de eerste steen van de kerk gelegd.

Ondertussen had de pastoor de familie le Jeune de Schiervel van het kasteel van Nonnemielen bereid gevonden ook twee vensters in geschilderd glas te laten plaatsen in de kruisbeuken van de kerk. De Vuyst had de ontwerpen voor de vensters al gemaakt, en zijn bestek kwam op 1.800 frank uit. Aangezien er voor de kerkfabriek aan deze vensters ook geen kosten verbonden waren, keurde de raad de plaatsing ervan goed op 8 december 1910. Voor de zijkapellen met het Onze-Lieve-Vrouwaltaar en het altaar van Sint-Antonius, werden de oude vensters van het koor herbruikt.

Op zijn nieuwjaarsvergadering van 1911 stelde de kerkraad vast dat de werken aan de kerk bijna af waren. De ruwbouw was helemaal af, de vensters waren geplaatst, hoewel die in de kruisbeuk voorlopig nog in ongekleurd glas waren, en ook de bepleistering was bijna afgewerkt. Daarna zou nog slechts de vloer gelegd moeten worden, voordat de kerk opgeleverd zou kunnen worden. Omdat de staat en de provincie de beloofde toelagen nog niet hadden

Vijf aannemers hadden gereageerd op de oproep voor de werken in Nieuwerkerken: Naast Henri Janssen van Neerpelt, waren dat Polydor de Hollogne van Alken (52.833,55 frank), Jules Dehairs van Zoutleeuw (50.988,50 frank), Jean Connet van Beyne-Heusey (59.000 frank) en Guillaume Bollen van Uikhoven (53.333,00 frank). Bollen had in 1909 de kerk van Schakkebroek gebouwd.

uitbetaald, ging de kerkfabriek een lening aan bij de Spaar- en Lijfrentekas. De Spaarkas schoot de kerkfabriek de beloofde 15.823,04 frank voor, en kreeg het recht om die som rechtstreeks bij de provincie en de staat te innen. In afwachting van die betaling zou de kerkfabriek de op dat bedrag verschuldigde intrest betalen.

Tot dan toe waren de voornaamste weldoeners van de nieuwe kerk graaf le Jeune de Schiervel en Charles le Jeune van het kasteel van Nonnemielen, die respectievelijk 2.000 en 500 frank geschonken hadden, baron Wetthnall en baron Armand de Moffarts van het kasteel van Nieuwenhoven, die 1.000 en 500 frank schonken, bisschop Rutten, die 1.000 frank schonk en graaf de Brigode Kemlandt, eigenaar van het kasteel van Nieuwerkerken, die eveneens 1.000 frank schonk.

Eind februari was de kerk af, en kon zij in gebruik genomen worden. Op 19 maart 1911, de feestdag van Sint-Jozef, werd zij door deken Beckers van Sint-Truiden plechtig ingezegend.

Op 17 maart 1911 boog de Commissie zich over de plannen van De Vuyst voor de glasramen in de dwarsbeuk. De ontwerpen bestonden uit twee grote ramen met de voorstelling van de Aanbidding door de koningen en de herders, en van de Calvarie. Daarboven zouden roosvensters komen met de voorstelling van God de Vader en van de Heilige Geest. Aangezien de werken door een particulier betaald zouden worden, had de Commissie geen fundamentele bezwaren tegen de plaatsing ervan. In haar advies aan de gouverneur van 22 maart liet zij hem dan ook weten geen bezwaar te

Ontwerptekeningen voor drie glasramen in het koor.

hebben tegen de plaatsing, maar toch aan te raden het ontwerp wat aan te passen, en de figuren wat kleiner te maken.

Toen pastoor Muselaers in 1911 in Schurhoven benoemd werd, waren nog niet alle rekeningen betaald. Zijn opvolger, pastoor Jan Hubert Franssen die begin 1912 aan de slag ging, kreeg een lege parochiekas, een met schulden beladen kerkfabriek, en een aanbevelingsbrief van de bisschop van Luik die hem toeliet in de parochies van het bisdom het nodige geld bijeen te bedelen. Zonder in details te treden, maar met enige trots, vermeldde pastoor Franssen in de parochiekroniek dat hij *er spoedig in gelukt* [was] *de laatste schulden der vergrooting te vereffenen.*

Op 15 oktober 1912 vond in aanwezigheid van Léon Jaminé, de provinciale architect, Hyacinth Martens, die de bouwplannen getekend had, aannemer Janssen en de kerkmeesters van Nieuwerkerken de definitieve oplevering plaats. De totale uitgaven hadden officieel 49.779,16 frank belopen.

Hoewel de kerk al op 19 maart 1911 door de deken van Sint-Truiden ingezegend was, en voor

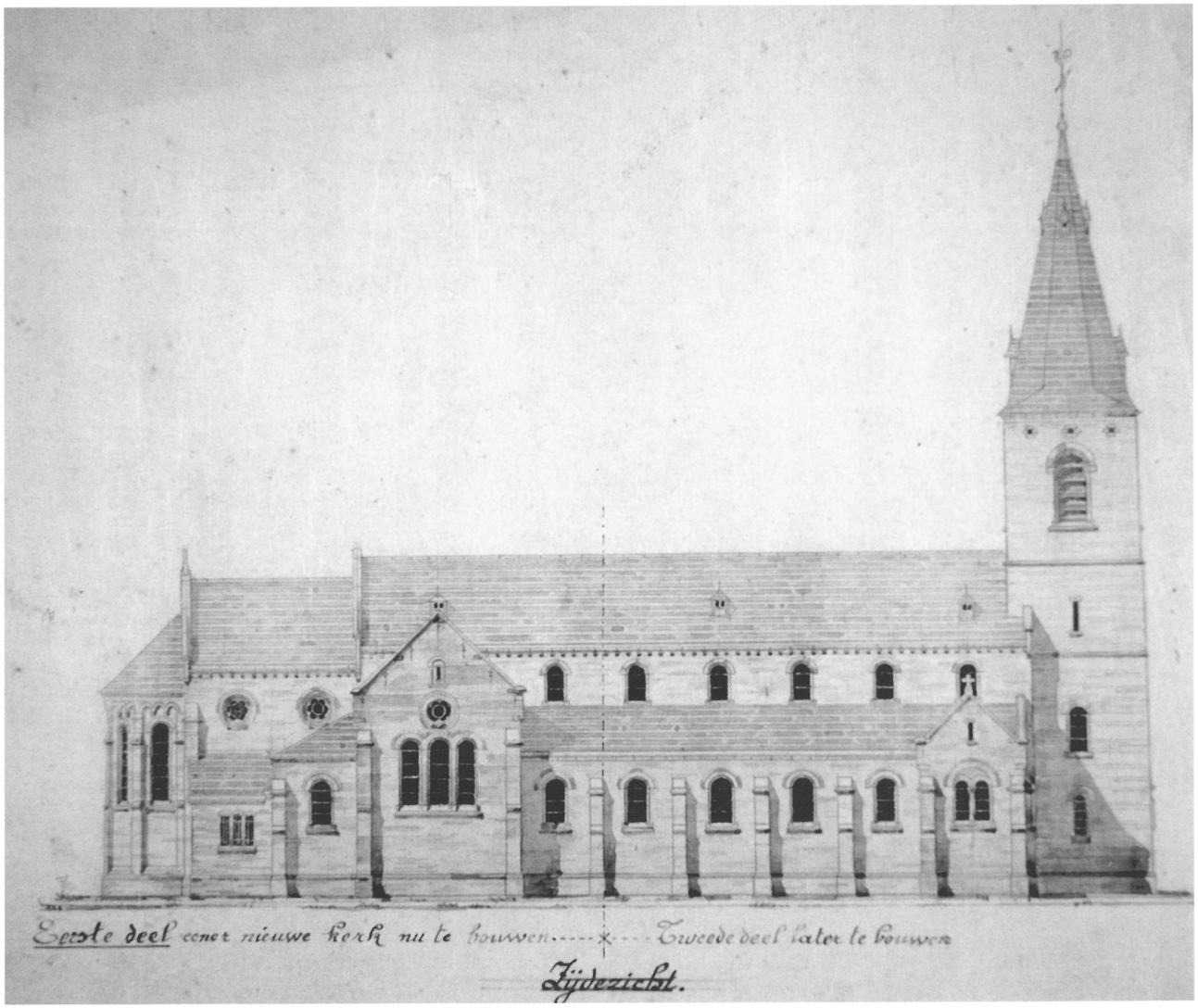

WERKHUIZEN van GLASSCHILDERING
STALINS & FILS
ANTWERPEN
Oud-huis - Anciens-Ateliers
STALINS & JANSSENS
ANTWERPEN
1885
EXPN UNIVLE PARIS
1889
ATELIERS de PEINTURE sur VERRE
ANVERS
Rue de Damhoudere
Chevaliers de l'Ordre de Léopold
1888
den 14den Januari 1911
Ontvangen van den Zeer Eerwaarden
Heer Fr. Musclaers, Pastoor van
Nieuwerkerken (H. Bruiden) de
Somme van drie honderd zeventig
1885 Anvers Médaille d'Or
1888 Bruxelles Médaille d'Or
1889 Paris Médaille d'Or

ATELIER DE CONSTRUCTIONS MÉTALLIQUES
Barrières et Grillages d'art
SERRES
SALONS D'HIVER
Serrurerie fine et ordinaire
ST-TROND, le 18 April 1911
10, MARCHÉ-AU-BOIS
M De Kerkfabriek van
Nieuwerkerken. Doit
à
L. PLINGERS-RADOUX
Pour vente et livraison de ce qui suit payable à Saint-Trond :
DATES
POIDS
PRIX
FRS.
Cmes
1911
1 Februari 22 Nieuw boorstuk, racaw, brandkoudeur, pompslot en 2 sleutels voor eene ijzeren altaarkas. 49 "
Nieuw slot en twee sleutels voor eene boute tabernakeldeur. 3 50
52 50

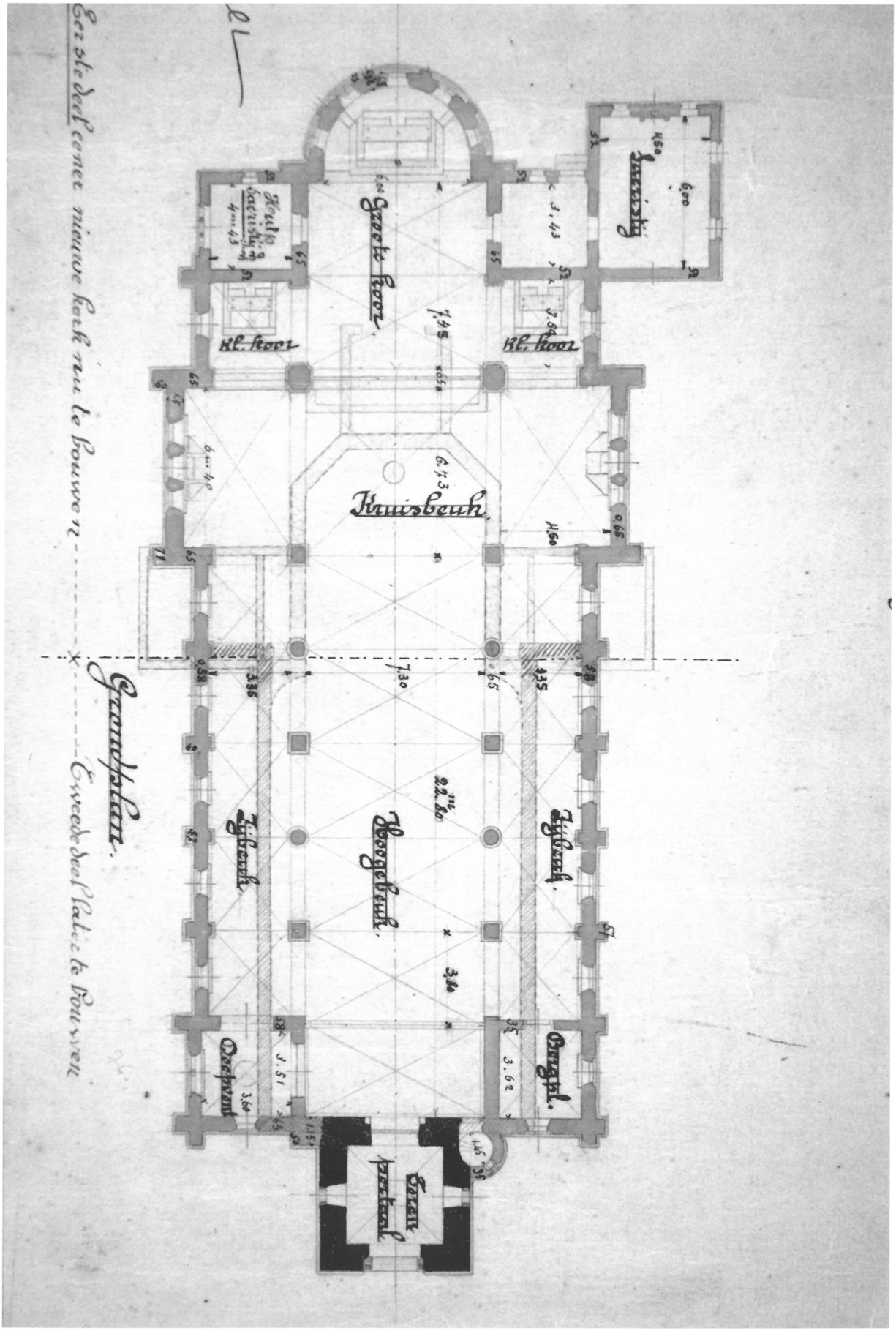
de eredienst in gebruik genomen was, werd zij op 8 juli 1914 door bisschop Rutten ingewijd. Voor de inwijding beschikte de pastoor graag over een nieuw hoogaltaar, om ook dat door de bisschop te laten inwijden. Op 27 april kreeg de kerkfabriek bij koninklijk besluit de toelating om vier kolommen die het oude hoofdaltaar gesierd hadden, de rug van de preekstoel en twee credenstafels te verkopen. De verkoop bracht voldoende geld op om het eigenlijke altaar, *usque ad mensam*, te betalen. Voorlopig werd op het stenen altaar een houten tabernakel geplaatst.

Het door Vincent Lenertz ontworpen tabernakel, de expositietroon voor de monstrans, de sierpanelen en de kaarsenbank op het altaar werden in 1925 geplaatst, onder toezicht van Jean Lenertz, de zoon van de architect. Die investering kostte toen 25.000 frank, waarvan 10.000 frank betaald werd met de opbrengst van de verkoop van de bomen die in een weide van de kerkfabriek stonden, en 15.000 frank met het geld dat door de parochianen bijeengebracht werd.

Na de eerste wereldoorlog werd het kerkschip, de oude kerk dus, herschilderd in dezelfde stijl als het nieuwe koor en de dwarsbeuken. Nog later werd de oorspronkelijke schildering van het koor vervangen door een engelenrij. Wellicht was er bij het samenstellen van die verf iets misgegaan, waardoor de verf na enkele jaren zwart uitsloeg. In 1937 werden zij door de schilder Heidbüchel uit Sint-Truiden overschilderd met vier grote engelen.

De kerk zoals die er volgens Martens na de volledige verbouwing moest uitzien.

In 1949 werd de tweede fase uitgevoerd: de kerkmuren van 1828 werden afgebroken en tussen de toren en de kruisbeuk werd de nieuwe kerk gebouwd.

Herstellingswerken in 1928

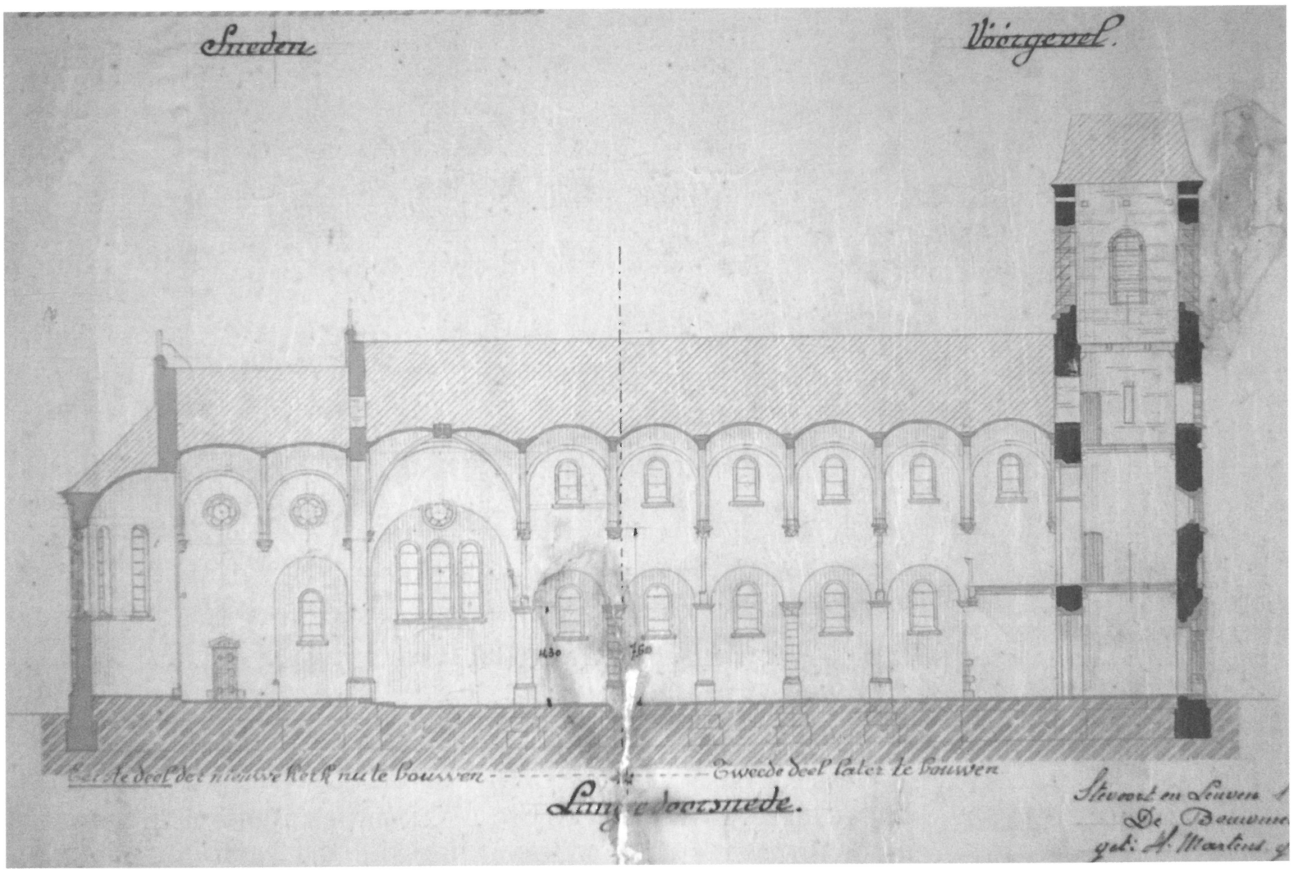
In 1920 was de dakbedekking van de toren op verschillende plaatsen losgekomen. De leden van de kerkraad en van de gemeenteraad konden er niet meer naast kijken en besloten herstellingswerken te laten uitvoeren. In 1928 werden herstellingswerken aan de kerktoren uitgevoerd, waarbij onder meer de leien op het torendak vernieuwd werden. De kosten werden begroot op 21.067,99 frank. De gemeente Gorsem droeg, aangezien de 500 inwoners van Schelfheide in de parochie Nieuwerkerken woonden, 3.000 frank bij. Het gemeentebestuur van Nieuwerkerken betaalde 7.000 frank. De kerkfabriek bracht 4.000 frank in, waarvoor zij zou collecteren. De staat en de provincie betaalden elk 3.534 frank.

De uitvoering van de tweede fase in 1947

Na de tweede wereldoorlog, in 1946, werd besloten werk te maken van de tweede fase van de vergroting van de kerk, *gezien dat het kerkgebouw te Nieuwerkerken bestaat uit twee deelen, waarvan het voorste deel gebouwd in 1829, totaal versleten is, zoodat er geen herstellingen aan mogelijk zijn, de muren zijn gescheurd, de steenen brokkelen uit, zoldering, dak en vensters zijn versleten, zoodat het bij hoogdringendheid noodig is dezen toestand te verhelpen.*

De plannen van Martens werden aangepast door architect Jozef Deré van Hasselt. Op 6 juli keurde de kerkraad ze goed, en op 23 juli sloot de gemeenteraad zich daar bij aan.

De werken werden uitgevoerd door aannemer Vandebos uit Alken. Hij begon de werken op 2 mei 1949 en op 24 december van dat jaar waren zij voltooid. In totaal hadden zij 2.534.578,33 frank gekost.

De kerkfabriek

In elke parochie zorgt een kerkbestuur – bij ons de *kerkfabriek* genoemd – voor de materiële ondersteuning van de eredienst. Zij zorgt ervoor dat de kerk onderhouden wordt, en dat de nodige liturgische voorwerpen voor de eredienst beschikbaar zijn. In de meeste gevallen beschikt zij over een patrimonium van landerijen die verpacht worden en van kapitalen die belegd zijn. De opbrengst van de pachten en de intrest op haar kapitalen gebruikt zij om de rekeningen van de kerk te betalen. Deze inkomsten worden aangevuld met schenkingen en met een deel van de opbrengst van de zondagse collectes, het *stoelgeld*. Dikwijls volstaan deze inkomsten niet om alle onkosten te betalen. In dat geval wordt het tekort op de begroting aangevuld uit de gemeentekas.

Tot de inwerkingtreding in 2005 van het *Vlaams decreet betreffende de materiële organisatie en de werking van de erkende erediensten* uit mei 2004, werd de organisatie van de kerkfabrieken geregeld door het keizerlijk decreet van Napoleon op de kerkfabrieken uit 1809. De kerkfabriek werd bestuurd door een kerkraad. In Nieuwerkerken bestond die uit zeven personen: vijf verkiesbare leden en twee leden van rechtswege: de pastoor en de burgemeester. Na de oprichting van de kerkfabriek van Nieuwerkerken, werden de eerste leden van de kerkraad zoals dat voorgeschreven was aangesteld door de bisschop en de gouverneur. De bisschop stelde in Nieuwerkerken drie leden aan en de gouverneur twee. Daarna werd bij lottrekking bepaald wie tot de zogenaamde *grote helft* (drie verkiesbare leden) en wie tot de *kleine helft* (twee verkiesbare leden) zou behoren. Vervolgens trad om de drie jaren de grote of de kleine helft af, en kozen de overige leden vervangers voor de uittredende leden. In de regel werden de uittredende leden herkozen, zodat men in de praktijk dikwijls levenslang lid van de kerkraad bleef. Jaarlijks koos de kerkraad onder zijn leden een voorzitter en een secretaris.

Zoals er in de schoot van de gemeenteraad schepenen gekozen worden, die samen met de burgemeester instaan voor het dagelijks bestuur, zo werd in de schoot van de kerkraad een driekoppig *bureau der kerkmeesters* gekozen, dat van rechtswege aangevuld werd met de pastoor. Jaarlijks nam, volgens een vaste beurtrol, één van de gekozen kerkmeesters ontslag, en werd een nieuwe kerkmeester gekozen. Meestal werd de ontslagnemende kerkmeester herkozen. Het bureau koos jaarlijks onder zijn leden een voorzitter, een secretaris en een penningmeester. Doordat zowel de kerkraad als het *bureau der kerkmeesters* een voorzitter en een secretaris hadden, was het soms niet duidelijk wie nu eigenlijk de voorzitter of de secretaris van de kerkfabriek was, en wie het eigenlijk voor het zeggen had.

In veel parochies werd het beleid van de kerkfabriek in feite door de pastoor bepaald. De inbreng van de leden van de kerkraad bleef nog al eens beperkt tot het bijwonen van de vergaderingen en het jaarlijks goedkeuren en ondertekenen van de rekening en van de begroting. In de processies kregen de kerkmeesters en de leden van de kerkraad een ereplaats. In veel gevallen waren zij het die het baldakijn droegen dat boven het Heilig Sacrament in de processie werd gedragen. Voor velen betekende het lidmaatschap van de kerkraad vooral een erefunctie, die in veel gevallen van vader op zoon werd doorgegeven. Het feit dat zowel in de kerkraad als in het *bureau der kerkmeesters* een voorzitter en een secretaris konden aangesteld worden, en dat een ander lid de functie van penningmeester kreeg, bood bovendien de mogelijkheid om aan de meeste raadsleden nog een bijzondere (ere)titel te geven.

Kerkraadsleden van Nieuwerkerken

1 april 1888
Raad:
Lambert Plevoets, van Gorsem voorzitter;
Lambert Jeuris, van Gorsem secretaris;

Pieter Leyssens, van Nieuwerkerken lid;
Godfried Bourguignon, lid;
Pieter Schats, van Nieuwerkerken, lid;
Jacobus Voets, pastoor;
Baron Edmond Whettnall, burgemeester.
Bureel:
Godfried Bourguignon, voorzitter;
Pieter Leyssens, secretaris;
Lambert Plevoets, schatbewaarder.

1 april 1898
Raad:
Pieter Schats, van Nieuwerkerken, voorzitter;
Lambert Jeuris, van Gorsem, secretaris;
Pieter Celis, van Nieuwerkerken, lid;
Pieter Leyssens, van Nieuwerkerken, lid;
Gustaaf Vandeborne, van Gorsem, lid;
Martinus Indekeu, pastoor;
Baron Edmond Whettnall, burgemeester, had zijn intrek genomen in het kasteel Sint-Jansberg in Zelem.
Bureel:
Pieter Schats, voorzitter;
Lambert Jeuris, secretaris;
Pieter Celis, schatbewaarder.

4 april 1909
Raad:
Lambert Jeuris, van Gorsem, voorzitter;
Gustaaf Vandeborne, van Gorsem, secretaris;
Isidoor Plevoets, van Nieuwerkerken, lid;
Alphons Vanstraelen, van Nieuwerkerken, lid;
Joseph Graulus, van Nieuwerkerken, lid;
Frans Muselaers, pastoor;
Pieter Celis, burgemeester.
Bureel:
Lambert Jeuris, voorzitter;
Gustaaf Vandeborne, secretaris;
Isidoor Plevoets, schatbewaarder.

Pastoors van Nieuwerkerken

1801: EH Trudo Lievesoens (° Binderveld), bedienaar *ad interim*

1802 – 1815: EH Joannes Esselen (° Kozen)
EH Joannes Esselen overleed op 22 maart 1815.

1815-1819: EH Willem Mathijs, bedienaar *ad interim*
EH Willem Mathijs was pastoor van Gorsem

1819-1845: EH Trudo Lievesoens
EH Lievesoens kreeg op 27 februari 1845 omwille van zijn hoge leeftijd eervol ontslag uit zijn functie. Hij overleed op 19 mei 1849 bij de Broeders van Liefde in Sint-Truiden.

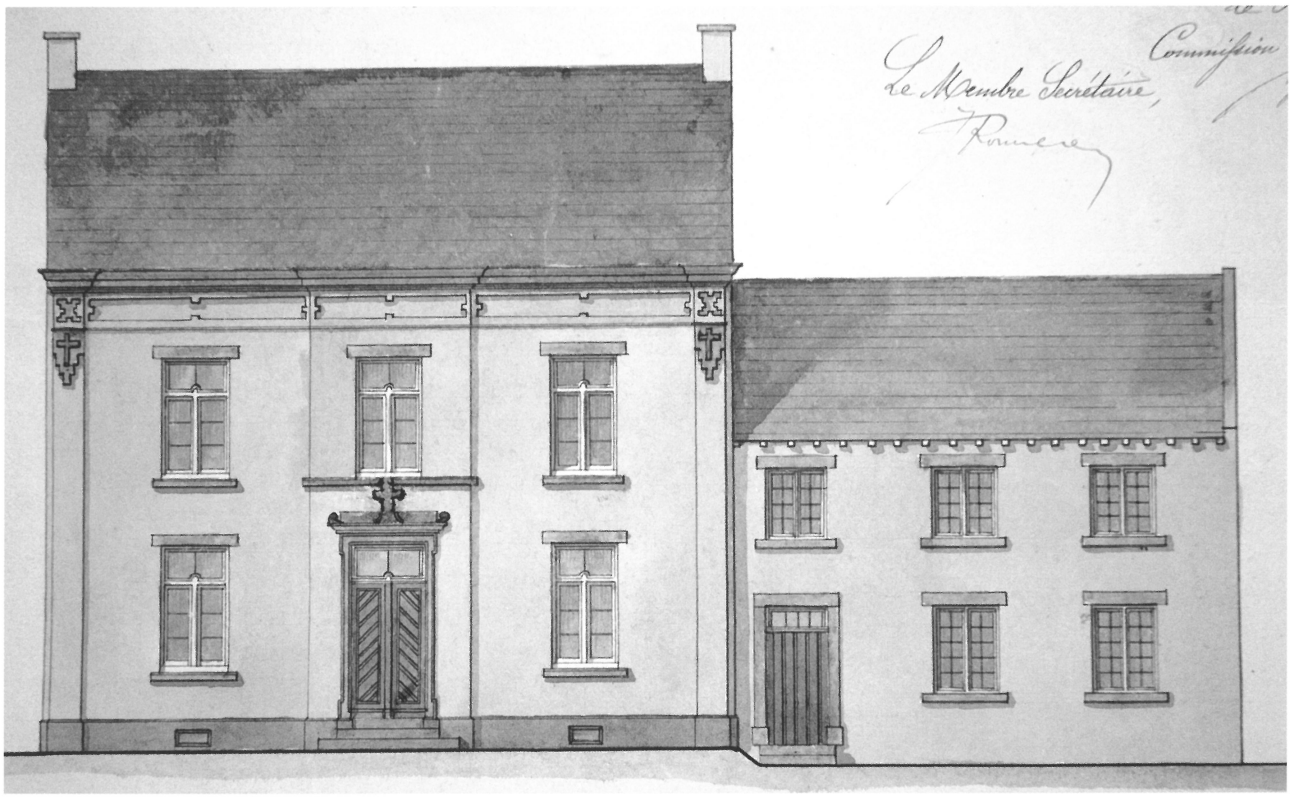
1845-1870: EH Franciscus Ludovicus Hockenziels (° Sint-Truiden)
E.H. Hockenziels werd op 28 februari 1845 tot pastoor van Nieuwerkerken benoemd. Op 13 maart werd hij in zijn nieuwe functie geïnstalleerd door deken Cartuyvels van Sint-Truiden. Hij overleed in Nieuwerkerken op 13 september 1870.

1870-1889: EH Jacobus Voets (° Kleine-Brogel)
Jacobus Voets werd priester gewijd op 5 augustus 1866. Hij was toen 26, en werd als *coadjutor* benoemd bij de bejaarde Hockenziels. Daags na het overlijden van Hockenziels werd hij op 14 september benoemd tot *administrator* van de parochie. De jonge priester moest vervolgens nog twee jaren wachten, tot 9 augustus 1872, voordat hij pastoor benoemd werd. Op 24 september werd hij door deken Cartuyvels feestelijk geïnstalleerd. Pastoor Voets overleed in Nieuwerkerken op 12 mei 1889.

1889-1903: EH Martinus Indekeu (° Neeroeteren)
Martinus Indekeu was 25 toen hij op 7 juni 1880 priester gewijd werd. Na zijn wijding was hij één jaar kapelaan in Beverlo, en vervolgens nog acht jaar in de Onze-Lieve-Vrouwkerk in Tongeren. Op 25 mei 1889 werd hij benoemd tot pastoor van Nieuwerkerken. Op 15 mei 1903 werd hij pastoor van Hoeselt benoemd.

1903-1911: EH Frans Muselaers (° Bree)
E.H. Muselaers werd op 21 december 1888 priester gewijd. Na zijn wijding was hij zes jaren leraar aan het Sint-Jozefscollege in Hasselt, vier jaar kapelaan in Hoeselt om vervolgens pastoor te worden in Schalkhoven. Na vier jaren dienst in Schalkhoven, werd hij op 18 mei 1903 benoemd tot pastoor van Nieuwerkerken. In 1911 werd hij pastoor van Schurhoven in Sint-Truiden.

1911-: EH Jan Hubert Franssen (° Geistingen)
Jan Hubert Franssen werd zes dagen na zijn vijfentwintigste verjaardag, op 25 april 1897, priester gewijd. Vijf dagen later werd hij benoemd tot kapelaan in de Onze-Lieve-Vrouwkerk in Sint-Truiden. Op 16 december 1911 werd hij pastoor van Nieuwerkerken benoemd. Pas op 1 februari 1912 verhuisde hij naar zijn nieuwe parochie. Op 19 februari werd hij er officieel geïnstalleerd.

Plan voor de pastorie uit 1868.

Gemeenteraadsleden van Nieuwerkerken

Tot in 1883 gold in ons land het cijnskiesrecht: alleen de mannen die 21 jaar of ouder waren, en die een bepaald bedrag aan belastingen betaalden, hadden stemrecht. Sinds 1883 bestond bovendien het zogenaamde capaciteitskiesrecht: wie 21 jaar of ouder was, en lager onderwijs had gevolgd, kreeg stemrecht voor de gemeenteraadsverkiezingen.

De gemeenteraadsverkiezingen van 1895 vonden plaats volgens het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen. Alle mannen die 30 jaar waren of ouder, en die drie jaar in de gemeente woonden, kregen stemplicht. Bovendien kregen sommige kiezers, waaronder gehuwde huisvaders, kiezers die middelbare of universitaire studies achter de rug hadden en grondeigenaars, één of meerdere bijkomende stemmen. Pas vanaf 1921 werden de gemeenteraden volgens het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen en voor vrouwen gekozen.

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1904:

Burgemeester Pieter Jan Celis;

Schepenen: Isidoor Plevoets en Alphons Vandenborne;

Raadsleden: Pieter Schats, Alphons Vanstraelen, Joseph Graulus en Fredericus Bronckaers.

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1908:

Burgemeester: Pieter Jan Celis;

Schepenen: Isidoor Plevoets en Alphons Vandenborne;

Raadsleden: Alphons Vanstraelen, Joseph Graulus, Fredericus Bronckaers en Eduard Geuns.

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1912:

Burgemeester: Isidoor Plevoets;

Schepenen: Alphons Hendrikx en Joseph Graulus;

Raadsleden: Alphons Vanstraelen, Pieter Lassaut, Engelbert Vanacken en Eduard Geuns.

Het keizerlijk decreet van Napoleon uit 1809 dat de organisatie van de kerkfabrieken regelt, legt ook vast dat elke kerkfabriek moet beschikken over een inventaris van haar roerende bezittingen. Daarin moeten bijvoorbeeld de meubels opgenomen worden, de gewaden, de cibories, kelken, monstransen en ander vaatwerk, de wierookvaten, de kandelaars, de schilderijen en beelden, en alle andere voorwerpen in het bezit van de kerkfabriek. Die inventaris moet bovendien jaarlijks up-to-date gehouden worden.
In 1883 verzocht de gouverneur al de kerkfabrieken in de provincie hem een exemplaar van hun inventaris te sturen. Zo was hij meteen zeker dat al de kerkfabrieken aan deze wettelijke verplichting voldeden. De inventaris geeft ons nu een goed beeld van wat onze kerk toen bezat.

Inventaris der ornementen, lijnwaden, heilige vaten, zilverwerk, meubelen en gereedschappen der succursale kerk van Nieuwerkerken, opgemaakt in gevolge art. 55 van het dekreet van 30 december 1809.

Eene schapraai om ornementen te bewaren
2. Eene kast om sacristijgerief te bewaren
3. Vier kazuifels witte kleur (zeer gemeen stof en versleten)
4. Twee kazuifels witte kleur (item)
5. Vier kazuifels roode kleur (item)
6. Twee kazuifels groene kleur (item)
7. Drie kazuifels zwarte kleur (item)
8. Eene kazuifel goude moiré
9. Een zwart ornement voor drie priesters met koorkap (gemeen)
10. Een wit ornement voor drie priesters met koorkap (gemeene stof)
11. Tien stolen, twee van elke kleur (gemeene stof)
12. Tien alben met kant en toebehoor
13. Vijf surplies
14. Negen misdienaarskleederen (koorhemden)
15. Drie roode misdienaarskleederen
16. Drie zwarte misdienaarskleederen
17. Zes handdoeken om voor en na de H. mis te gebruiken
18. Achttien altaardoekjes
19. Vierentwintig purificatoriums (kelkdoekjes)
20. Achttien corporaaldoekjes
21. Een zilveren kelk met toebehoor
22. Een kelk verzilverd, waarvan de voet in koper, met toebehoor
23. Eene ciborie in zilver
24. Eene ciborie waarvan de voet in koper
25. Twee kleine zilveren doosjes om het viaticum den zieken te dragen
26. Drie witte humeralen
27. Eene remonstrantie, gedeeltelijk in zilver, waarvan het koper verguld
28. Een zilveren wierookvat met toebehoor
29. Een zeer oud gothiek koperen wierookvat waaraan groote reparaties te doen zijn
30. Een gewoon koperen wierookvat met toebehoor
31. Acht gewone kelkdeksels (pallen)
32. Eene koperen lantaarn dienende voor de berechting
33. Zes lantaarnen met stokken
34. Eene kist met drie sloten

35. Twee gewone misboeken (misseelen)
36. Een misboek met zilver belegd
37. Twee misboeken voor requiemsmis
38. Een vesperaal in folio
39. Twee vaandels met medaillon in groene zijde
40. Een graduaal in folio
41. Twee kleine vesperalen
42. Twee kleine gradualen
43.Twee processieboeken (processioneelen)
44. Een Romeinsche ritueel in 4°
45. Een Romeinsche ritueel in 2°
46. Een zwart kruis voor de begravenissen
47. Drie kruisen met stokken, waarvan een in koper met Christusbeeld
48. Twee groote overzilverde lantaarnen met stokken
49. Een koperen vatje voor water, dienende voor de handwassching voor en na de H. mis
50. Drie altaars in hout
51. Achttien altaardoeken (nappen)
52. Drie paar ampullen met schotelen
53. Twaalf gewone altaartabellen
54. Drie bellen
55. Zestien koperen kandelaars
56. Elf kandelaars-armen in koper
57. Een beeld in hout H. Petrus
58. Een beeld in hout H. Paulus
59. Een beeld H. Hart van Jesus
60. Een beeld H. Hart van Maria
61. Een beeld H. Antonius
62. Een beeld H. Josef
63. Een beeld H. Donatus
64. Een beeld H. Vincentius
65. Een beeld O.L. Vrouw
66. Eene communiebank in eikenhout
67. Twee linnen communiebankkleederen
68. Een rood onderkleed op de communiebank
69. Eene L.V.kleed in groene zijde versierd met in zilver geborduurde bloemen
70. Een rood zijden L.V.kleed
71. Een wit zilverlaken L.V.kleed
72. Een violet L.V.kleed
73. Een in roode moiré L.V.kleed
74. Eene zilveren kroon (licht, met loofwerk) voor O.L.V.
75. Eene zilveren kroon (zwaar werk, zonder fatsoen)
76. Eene zilveren kroon met scepter voor het kind Jesus gelijk aan 74 en een zilveren Paternoster
77. Eene zilveren kroon voor het kind Jesus (bij 75)
78. Eene zilveren scepter met wereldbol
79. De veertien staties verbeeldende den kruiswag Ons Heers, geschilderd op doek door H. Schaepkens, schilder te Brussel in 1873[1]
80. Een predikstoel
81. Een doodsberrie
82. Eene lijkbaar met toebehoor en twee baarkleederen
83. Eene koperen doopvont
84. De relequiën van den H. Antonius, H. Petrus, H. Donatus
85. Een orgel (zeer slecht)
86. Een koper gewijdwatervat met kwispel
87. Een houten offerblok
88. Een in hout uitgesneden kroon van O.L.V.
89. Een draaghemel (baldekijn, zeer gemeen, oud en versleten)
90. Tien bankjes voor de kinderen onder de mis en catechismus
91. Een koperen kroonkandelaar verguld, midden in de kerk
92. Twee koperen kroonkandelaars voor de altaren van O.L.V. en van den H. Antonius
93. Twee klokken, de eene van circa de zeshonderd, de andere van circa de vijfhonderd kilos
94. Twee biechtstoelen uit eikenhout
95a. Twee gewoone kasten, zich in den toren bevindende, waarvan de eene in eiken, de andere in without, om kerkgerief te bewaren
95b. Een rood gebloemd tapijt
96. Drieëntwintig zitbanken
97. Drie alben in echt lijnwaad met kant
98. Eene witte stool in zijde

[1] De kerkfabriek had voor de aanschaf van het werk van de Brusselse schilder Schaepkens een ruime subsidie van 2.500 toegezegd gekregen vanwege de administratie voor Schone Kunsten. In 1874 en 1875 werd daarvan telkens 1.250 frank uitbetaald. De kerkfabriek zelf betaalde ook 1.250 frank, en de gemeente droeg ook 1.250 frank bij. De inbreng van de gemeente werd over vijf jaren gespreid, van 1875 tot 1879.

99. Eene witte zijden kazuifel
100. Eene beurs in roode zijde waarin de H. Olie gelegd wordt om den zieken te dragen
101. Drie roode in merinos altaardeksels
102. Een tapijt om over knielbankjes te leggen

103. Drie kussens met geborduurden omslag
Aldus in waarheid opgemaakt te Nieuwerkerken, september 1883.
De voorzitter van het bureel der kerkmeesters, F. Bourguignon
De desservant, J. Voets

Voor wie het zelf nog eens wil uitzoeken

Voor de geschiedenis van de kerk en van de pastorij van Nieuwerkerken zijn vooral de archieven van de kerkfabriek en van de parochie van belang. De verslagregisters van de beraadslagingen van de kerkraad en van het *bureau der kerkmeesters* van Nieuwerkerken voor de jaren 1852-1993 worden bewaard in het Rijksarchief te Hasselt. Even belangrijk is de parochiekroniek of *Registrum memoriale et archivale*, die door de opeenvolgende pastoors van Nieuwerkerken werd aangevuld, en die samen met de verslagregisters in het Rijksarchief bewaard wordt. Samen met verschillende dossiers over bouwwerken aan de kerk kunnen zij door wie daar belang in stelt geraadpleegd worden in de leeszaal van het Rijksarchief (Bampslaan 4 in Hasselt).

De bouw van de kerk en uitbreidings- en herstellingswerken stonden ook geregeld op de agenda van de gemeenteraad van Nieuwerkerken. De verslagregisters van de beraadslagingen van de gemeenteraad kan u raadplegen in de leeszaal van het Rijksarchief te Hasselt.

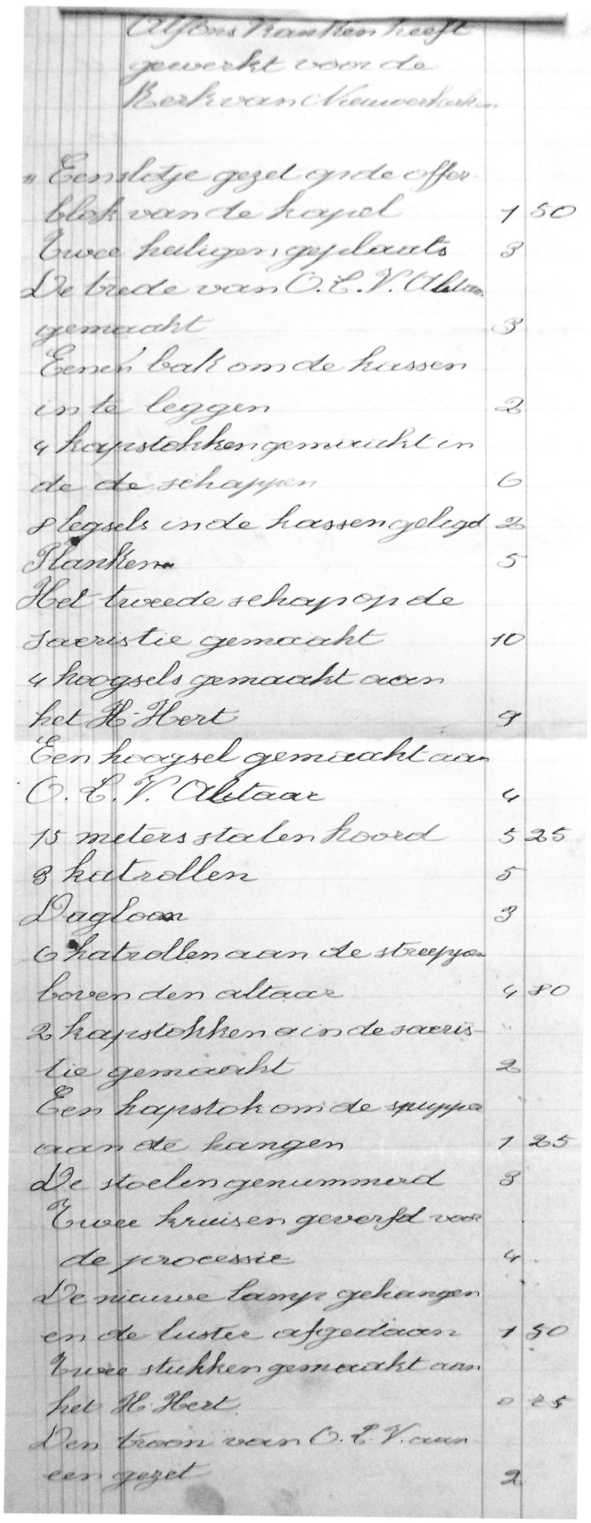
In het archief van het provinciebestuur van Limburg (Universiteitslaan 1 in Hasselt) kan u verschillende dossiers inkijken over de bouw en de vergroting van de kerk en de pastorij, en over de inrichting van de kerk. Wie deze dossiers wil raadplegen maakt best eerst per telefoon een afspraak met de archivaris van het provinciebestuur.

De cel Monumenten en Landschappen van de afdeling Ruimtelijke Ordening, Huisvesting en Monumentenzorg Limburg van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (Vlaams Administratief Centrum, Koningin Astridlaan 50 in Hasselt) bewaart de goedgekeurde bouwplannen van de kerk en van de glasramen, en een dossier met de briefwisseling die destijds door de Koninklijke Monumentencommissie gevoerd werd over de vergroting van de kerk. Ook hier is het aan te raden per telefoon een afspraak te maken als u deze stukken wil inzien.

In het Algemeen Rijksarchief (Ruisbroekstraat 2 in Brussel) tenslotte, kan u het dossier raadplegen dat het Ministerie van Justitie aanlegde over de verbouwingen van de kerk, over de bouw van de opeenvolgende pastorijen, en over de subsidiëring daarvan. U kan het aanvragen als nr. 2055 van het *Archief van het Ministerie van Justitie. Bestuur van de Eredienst. Controledienst voor het beheer van gebouwen van door de Staat erkende erediensten, 1820-2002. Overdracht 2005.*

Voor wie het zelf nog eens wil nalezen

Wie meer wil weten over het werk van Hyacinth Martens, de architect van de kerk van Schakkebroek, kan het artikel van Mireille Orlent, *Neogotische kerkbouw in Noord-Limburg. Samenwerking tussen bouwmeester Hyacinth Martens (1847-1919) en architect Vincent Lenertz (1864-1914)* nalezen. Het verscheen op p. 19-63 in nummer 18/1 van jaargang 1999 van *M&L*, het tijdschrift van de afdeling Monumenten en Landschappen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Alfons Martens heeft
gewerkt voor de
Kerk van Schakkebroek.

Een stuk gezet op de offer
blok van de kapel 1 50
Twee hulligen gejeukt 8
De brede van O.L.V. Altaar
gemaakt 3
Een bak om de kussen
in te leggen 2
4 kapstokken gemaakt in
de de schappen 6
2 legsels in de kassen gelegd 2
Planken 5
Het tweede schap op de
sacristie gemaakt 10
4 hoogsels gemaakt aan
het H. Hart 4
Een hoogsel gemaakt aan
O. L. V. Altaar 4
15 meters staalen koord 5 25
8 katrollen 5
Dagloon 3
6 katrollen aan de steppen
boven den altaar 4 80
2 kapstokken in de sacris-
tie gemaakt 2
Een kapstok om de steppen
aan de hangen 1 25
De stoelen genummerd 3
Twee kruisen geverfd voor
de processie 4
De nieuwe lamp gehangen
en de luster afgedaan 1 50
Twee stukken gemaakt aan
het H. Hart 0 25
Den troon van O. L. V. aan
een gezet 2